

ა კ ა დ ი ტ ე ბ ი

ე ნ გ ე ბ ე ბ ე ბ ი

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

ქ. შოთა რეზიდენცია — თბილისი, საქართველო
სოფ. გომის გამზირი, გომის გამზირი — ენერგეტიკული სამსახური

№3, აპრილი, 2017

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ინოვაციებისა და გადატენილობის ცენტრი

ირაკლი ურჩდანია საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოს-მდივანი

სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პროგრესი, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას, ხალხის ცხოვრების დონის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას, ახალი, პროგრესული იდეებისა და მეცნიერებატევადი, კონკურენტუნარიანი პროდუქციის უწყვეტ ნაკადს, სრულად ემყარება სამეცნიერო-კვლევითი, საკონსტრუქტორო თუ საინჟინრო სამუშაოების ზუსტ გათვლებს და ამ მიმართულებით ჩატარებული ექსპერიმენტების შედეგებს.

ტექნიკური სიახლეები საშუალებას იძლევა უზრუნველყოს მუშაობის, კაპიტალისა და ბუნებრივი რესურსების უფრო ეფექტიანი გამოყენება, პროდუქციის ნაკლები დანახარჯებით წარმოება, ხოლო დაზოგილი

სახსრებით გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობრივი ზრდა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ტექნოლოგიური პროგრესი და ინოვაციები ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს და აუცილებლად საჭიროებს საგამომგონებლო და საინვაციო საქმიანობის წახალისებას, მით უფრო, რომ დღეს საქართველოში, სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან შედარებით, იმ მეცნიერთა და კონსტრუქტორთა რაოდენობა, რომლებიც დაკავშირებული არიან ახალი ტექნოლოგიების შექმნასა და განვითარებასთან, საგრძნობლად მცირეა. ხშირად გამომგონებლები და მკვლევრები თავიანთი შრომის შესაფერის მატერიალურ ანაზღაურებას ვერ იღებენ და ამის გამო ახალი იდეებისა და გამოგონებებისადმი ენთუზიაზმსა და ინტერესს კარგავენ.

საქართველოს ეკონომოკური წინავლისათვის, რომელიც მაღალ ტექნოლოგიებზე უნდა იყოს ორიენტირებული, აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან მეცნიერების დაფინანსების ზრდა, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განახლება და გაუმჯობესება, სამეცნიერო კვლევები კონკურენტული პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრა და კვლევის შედეგების კომერციალიზაციისა და კულტურული მნიშვნელობის დასაფინანსებლად და მისი შედეგების სარეალიზაციოდ ეფექტურია საგრანტო სისტემის გამოყენება, შემდეგ ეტაპებზე კი საჭირო ხდება სარისკო კაპიტალის მოძიებაც. ახალი, მეცნიერებატევადი პროდუქციის შექმნა, რომელიც კონკურენტუნარიანია საერთაშორისო ბაზარზე და გააჩნია რეალური საექსპორტო პოტენციალი, მოითხოვს სერიოზულ ინვესტიციებს და მუდმივად დაძაბულ რეჟიმში მომუშავე საინჟინრო-ტექნიკურ პერსონალს. შთამბეჭდავია მსოფლიოს წამყვანი

ქვეყნებში გადამწყვეტია და 70%-ზე მეტსაც კი აღწევს. რასაც ვერ ვიტყვით განვითარებად ქვეყნებზე, მათ შორის საქართველოზეც, სადაც კერძო ბიზნესის როლი მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარებაში ძალიან მცირეა. მეცნიერულ კვლევებთან ბიზნესის დაახლოება, კვლევის შედეგებით მისი დაინტერესება შესაძლებელი ხდება მხოლოდ მეცნიერების კომერციალიზაციის საშუალებით, კომერციალიზაციის ხელშემწყობელი ქმედით საშუალებას კი წარმოადგენს საგადასახადო შეღავათები. ბიზნესმენი, რომელიც ინვესტიციას დებს მეცნიერების იმ დარგში, რომელიც მას აინტერესებს, რამდენიმე წლით თავისუფლდება მოგების გადასახადისგან. აუცილებელია ასევე საგადასახადო და სხვა სახის შეღავათების შემოღება ისეთი კომპანიებისთვისაც, რომლებიც ქმნიან კონსორციუმებს კვლევითი ორგანიზაციების მოხაზილეობით. მეცნიერების კომერციალიზაციის ადრეულ ეტაპზე კვლევების დასაფინანსებლად და მისი შედეგების სარეალიზაციოდ ეფექტურია საგრანტო სისტემის გამოყენება, შემდეგ ეტაპებზე კი საჭირო ხდება სარისკო კაპიტალის მოძიებაც. ახალი, მეცნიერებატევადი პროდუქციის შექმნა, რომელიც კონკურენტუნარიანია საერთაშორისო ბაზარზე და გააჩნია რეალური საექსპორტო პოტენციალი, მოითხოვს სერიოზულ ინვესტიციებს და მუდმივად დაძაბულ რეჟიმში მომუშავე საინჟინრო-ტექნიკურ პერსონალს. შთამბეჭდავია მსოფლიოს წამყვანი

კორპორაციების მიერ სამეცნიერო კვლევებისა და წარმოების განვითარებაზე დახარჯული თანხები.

გარდა სამეცნიერო მიღწევებისა ინოვაციური პროცესების წარმართვაზე მრავალი სხვა ფაქტორიც ახდენს გავლენას: ეკონომიკური, ტექნიკური, პოლიტიკური, იურიდიული და სხვა. ამიტომ კომერციალიზაციის პროცესი, ბიზნესგეგმის დამუშავება უნდა ხორციელდებოდეს დიდი სიზუსტით, რეალური პერსპექტივის განსაზღვრითა და ყველა იმ მოულოდნელი გარემოების გათვალისწინებით, რომელსაც ზოგჯერ გვერდს ვერ ავუვლით.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულმა აკადემიამ უპირველეს ამოცანად მიიჩნია ქვეყნის ეკონომიკის მოდერნიზაციის სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელებისთვის ხელშეწყობა, ქვეყანაში ინოვაციებისა და მაღალი ტექნოლოგიების სფეროში სტრატეგიული მიმართულებების მოკლე, საშუალო და გრძელვადიანი პერსპექტივების განსაზღვრა, მეცნიერული ანალიზის საფუძველზე რეალური ინოვაციებისა და მაღალი ტექნოლოგიების შესახებ წინადადებების მომზადება და შესაბამის სახელმწიფო უწყებებსა და ბიზნესწრეებში განსაზიდველად წარდგენა. ამ მიზნით 2014 წლის 29 ოქტომბერს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიასთან შეიქმნა ინოვაციებისა და მაღალი ტექნოლოგიების ცენტრი, რომელსაც ხელმძღვანელობს აკადემიის პრეზიდენტი, აკადემიკოსი გიორგი კვესიტაძე. ცენტრის მიზანია, ხელი შეუწყოს ინოვაციური პროდუქტების კომერციალიზაციას და მაღალი ტექნოლოგიების ათვისებას, მეცნიერებას, განათლებასა და ბიზნესს შორის პარტნიორული თანამშრომლობის

გაძლიერებას, ინოვაციებისა და ახალი ტექნოლოგიების წორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის სრულყოფას, მაღალი ტექნოლოგიების სფეროში პროგრამებისა და პროექტების შემუშავებასა და მათ მაღალკვალიფიციურ ექსპერტიზას, საერთაშორისო სამეცნიერო და ტექნოლოგიურ თანამშრომლობაში საქართველოს პოზიციების გაძლიერებას, ინოვაციური პოლიტიკის განვითარებაში ბიზნესის აქტიურ მონაწილეობას.

ცენტრის პირველი სხდომა, რომელიც 2014 წლის 21 ნოემბერს შედგა (სულ ჩატარდა ცენტრის 33 სხდომა), მიეღვნა ბიოტექნოლოგიის უახლეს მიღწევებს. აკადემიის პრეზიდენტმა, აკადემიკოსმა გიორგი კვესიტაძემ აღნიშნა, რომ XXI საუკუნეში ბიოტექნოლოგია მრავალი ქვეყნის განვითარების მაგისტრალურ გზას წარმოადგენს, მან ყურადღება გაამახვილა ისეთ მნიშვნელოვან პრობლემებზე, როგორიცაა: ტრადიციული და არატრადიციული ტექნოლოგიებით სურსათისა და მისი ცალკეული ინგრედიენტების სერიული წარმოება, მასშტაბური ურბანიზაციით გამოწვეული ეკოლოგიური მდგომარეობის მკვეთრი გაუარესების დაძლევა, ალტერნატიული ბიოენერგომატარებლების დამუშავება, რადიაციის ფონის შეცირება, ბუნებაში სპონტანური მუტაციების და მუტაგენური ეფექტის დაძლევა, ახალი ტიპის სამკურნალო საშუალებების, გენმოდიფიცირებული ორგანიზმების გამოყენება. ბოლოს მან ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ყველა წამყვან ქვეყანას გააჩნია ბიოტექნოლოგიების განვითარების სახელმწიფო პროგრამა. საქართველოშიც ამ მიმართულებით შეიმჩნევა გარკვეული წინსვლა. აკადემიის წევრმა თინათინ სადუნიშვილმა აღნიშნა, რომ ბიოტექნოლოგია წარმოად-

გენს ბიოლოგიური მეცნიერებების ინტეგრირებას ინუინრულ პრინციპებთან. იგი ბიოლოგიური სისტემების (უჯრედები, ქსოვილები) ან ბიომოლეკულების (ცილები, ფერმენტები, ანტისეულები, დნმ/რნმ) საშუალებით უზრუნველყოფს ადამიანისათვის მნიშვნელოვანი საკვები პროდუქტების მიწოდებას კომერციული მასტაბით და ამით ხელს უწყობს გლობალური გამოწვევების დაძლევას. ბიოტექნოლოგია ძირითადად უწდა იყოს ეკონომიკურად ხელსაყრელი.

სხდომაზე აღინიშნა, რომ მიკრობული კულტურები დაუდო საფუძვლად ჩინეთ-საქართველოს ერთობლივი მრავალდარგოვანი სატრანსფერო ცენტრის ჩამოყალიბებას ქალაქ იანტაიში, სადაც ქართველი და ჩინელი მეცნიერების ერთობლივი კვლევები მიმდინარეობს.

თბილისში დამუშავებულია ბიოაქტიური ექსტრაქტების, მ.შ. მცენარეული წარმომბის საღებავების მიღების ტექნოლოგიები, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კვების პროდუქტების და ქსოვილების შესაღებად.

ცენტრის ერთ-ერთი სხდომა მიეღვნა არაორგანული მასალათმცოდნეობის მიღწევებს და განვითარების პერსპექტივებს; მოხსენება გააკეთა აკადემიკოსმა გიორგი თავაძემ, რომელმაც აღნიშნა, რომ მასალათმცოდნეობა ევროკავშირის სამეცნიერო-ტექნიკური და ინოვაციური განვითარების ჩარჩო-პროგრამის „პორიზონ 2020“-ის მიხედვით მეცნიერების ერთ-ერთი ინტენსიურად განვითარებადი მიმართულებაა. ახალი მასალების შექმნა 8 პრიორიტეტულ მეცნიერულ მიმართულებათა შორის მოხსენიება. მასალათმცოდნეობის დარგში ჩვენი ქვეყნის მნიშვნელოვან გამოცდილებასა და ტრადიციებს წარმატებით

აგრძელებს ფერდინანდ თავაძის მეტალურგიის და მასალათ-მცოდნეობის ინსტიტუტი. ჩვენს საუკუნეში საოცარი სისწრაფით ვითარდება ნახევრადგამტარების და ზეგამტარების ფიზიკა, რადიოლექტრონიკა, გამოთვლითი ტექნიკა და საინფორმაციო ტექ-ნოლოგიები, ატომგულური ენერგეტიკა, კოსმოსური ტექნიკა, ავიაცია და სხვა, შედეგად, მნიშვნელოვნად გაიზარდა მასალების სამუშაო ბარომეტრულ-ტემპერატურული ინტერვალი; ტემპერატურის ზედა ზღვარი სულ მაღლა „მიცოცავს“, ამავე დროს ფართოვდება კვლევები დაბალ ტემპერატურაზე, რაც კრიოგენული ტექნიკის განვითარებასა და ზეგამტარი მასალების მიღებასთანაა დაკავშირებული. ყოველივე ეს მოითხოვს სრულიად ახალი, სპეციალური ფიზიკურ-ქიმიური და მექანიკური თვისებების მქონე მასალების მიღებას და ამ მიმართულებით სათანადო კვლევების ჩატარებას.

ინსტიტუტის მიერ შემუშავებულ იქნა სალი შენადნობების ახალი ჯგუფი, რომელშიც სალ ფაზად გამოყენებულია ლითონების ბორიდები, ხოლო მათი შემკვრელის როლს ასრულებს ის ლითონი, რომლის ფუძეზეც იქნა მიღებული შესაბამისი ბორიდი. დაგენდა პროცესის ოპტიმალური პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავენ შენადნობის მაღალ საექსპლუატაციო თვისებებს და ერთ სტადიაში ლითონგარსაცმიანი სალი შენადნობების მიღების შესაძლებლობას. შემუშავებული ტექნოლოგიების საფუძველზე, საწარმოო გაერთიანება „იქსტალ“-ის ინსტრუმენტალურ საამქროში შეიქმნა თმს უბანი, სადაც დღესაც მზადდება ლითონდამუშავებელი ინსტრუმენტები: ადიდვის თვალაკები, საფანტიტურული ტურბინის ფრთები და სხვა.

შესწავლილ იქნა აგრეთვე კალიუმის ტეტრაბორფტორატის

მონაწილეობით მიმდინარე რეაქციები, ბორის, ბორის კარბიდის და ბორის ნიტრიდის ნარმოქმნის კანონზომიერებანი. ჩატარებული კვლევების შედეგად ბორის ანჰიდრიდიდან, ბორის მჟავიდან და მათი ნარევიდან სინთეზირებულ იქნა ელემენტარული ბორი, ბორის კარბიდი და ბორის ნიტრიდი. ფხვნილოვანი ბორის კარბიდისა და ბორის ნიტრიდის მიღების ტექნოლოგია დანერგილ იქნა საზღვარგარეთაც. ჩატარებული კვლევების საფუძველზე, მიღებული ზეგამტარი მასალებიდან აფეთქების ენერგიის გამოყენებით შემუშავებულ იქნა დენის ზეგამტარი ნაკეთობების მიღების ტექნილოგია. ამ ტექნოლოგიის გამოყენებით, მეტალურგიის ინსტიტუტისა და კურჩატოვის სახელობის ატომური ენერგიის ინსტიტუტებმა დაიწყეს „ტოკომაკის“ სახელით ცნობილი საერთაშორისო პროექტისათვის განკუთვნილი ზეგამტარი მაგნიტების ხვიების მაკეტების დამზადება.

კომპოზიციური მასალების საექსპლუატაციო მახასიათებლების გაზრდის ერთ-ერთ გზას ნარმოადგენს მოცულობაში დიფერენცირებული შემადგენლობისა და თვისებების მქონე შენადნობების შექმნა. ასეთი მიმართულების პერსპექტიულობა განპირობებულია იმით, რომ ერთ ნაკეთობაში თავმოყრილია სხვადასხვა შემადგენლობისა და თვისებების მქონე შენადნობები ან ნაერთები, რომლებიც განაპირობებენ ნაკეთობის უნარს, სხვადასხვა მიმართულებით გამოამჟღავნოს ესა თუ ის მოთხოვნადი თვისება. სწორედ მათ მიიღეს „ფუნქციონალურ-გრადიენტული მასალების“ სახელწოდება.

პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით, საინტერესოა კომპოზიციური კერამიკული მასალები, რომლებიც ნარმოად-

გენერ გარდამავალი ლითონების კარბიდების, ბორიდების, ნიტრიდების და უანგეულების ნარევს. სათანადო ფაზების შერჩევით კომპოზიციური მასალა ნაკლებ მგრძნობიარე ხდება და აბულობის კონცენტრატორების მიმართ, არ იძარება, მდგრადია ნიშანცვლად, დინამიურ და ხანგრძლივი დატვირთვების პირობებში. კომპოზიციურ მასალებში შემადგენელი ფაზების შერჩევა, შესაძლებლობას გვაძლევს შევქმნათ ნინასწარ განსაზღვრული თვისებების მქონე მასალები. ეს თვისებებია: სიმტკიცე, სიხისტე, მხურვალმედეგობა და ქიმიური მედეგობა. მაღალტემპერატურული ქიმიური რეაქციებით [თმს (თვითგავრცელებადი მაღალტემპერატურული სინთეზი) – ტექნოლოგიით] მიღებულია კომპოზიციური ფხვნილები, რასაც ნინ უძლოდა სათანადო თერმოდინამიკური გამოთვლები.

ინსტიტუტმა მიზნად დაისახა კერამიკული ჯავშანმასალის მიღება, რომელიც გამორჩეული უნდა ყოფილიყო თავისი სიმსუბუქით, მაღალი ფიზიკურ-მექანიკური თვისებებით, მაღალი ბალისტიკური მდგრადობით, ტექნოლოგიურობითა და სიიაფით, რაც მნიშვნელოვნად გამორჩევდა მას, როგორც ლითონური ჯავშნისაგან, ასევე ცნობილი კერამიკული ჯავშანმასალებისაგანაც. თმს-ალდგენითი სტადიისა და თმს-კომპაქტირების ერთობლივი გამოყენებით, რაც ინსტიტუტის მიერ პირველად იქნა განხორციელებილი, მიღებულია საჯავშნე კომპოზიციური კერამიკული მასალა B_4C , TiB_2 , Al_2O_3 , კოდური სახელწოდებით „თორო“. განსაზღვრული იქნა თმს დაწნებვის მეთოდით მიღებული ჯავშანფირფიტების ზოგიერთი ფიზიკურ-მექანიკური მახასიათებელი. ისინი მნიშვნელოვნად აღემატებიან ცხლად დაწნებილი ბო-

რის კარბიდის, ალუმინის ჟანგის და ა.შ. ფიზიკო-მექანიკურ მახასიათებლებს. წარმოდგენილი სამეცნიერო კვლევების შედეგები თავმოყრილია მონოგრაფიაში, რომელიც 2013 წელს გამოსცა ცნობილმა გამომცემლობამ შპრინგერმა აშშ-ში. აღნიშნულ მასალებს გამოყენების პერსპექტივა გააჩნია თავდაცვის სფეროში. აღსანიშნავია მეტალურგიის ინსტიტუტის საქმიანი თანამშრომლობა ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანასთან ლითონების ახალი ტიპის უწყვეტი ჩამოსხმის მანქანის დანერგვასთან დაკავშირებით. ორიგინალური კონსტრუქციის მქონე დანადგარის ავტორები ინსტიტუტის თანამშრომლები არიან. ქარხანამ ინოვაციური წინადადებების რეალიზაციისათვის საკმაოდ სერიოზული საინვესტიციო თანხა გამოყო.

დადებითი შედეგის მიღების
შემთხვევაში მოხდება მისი ტი-
რაჟირება.

ამჟამად მიმდინარეობს ინ-
ტენსიური მუშაობა.

ცენტრის ერთ-ერთ სხდომაზე განხილულ იქნა ქვეყნის ეკო-ნომიკისათვის ისეთი აქტუალური საკითხი, როგორიცაა შავი ზღვისპირეთის თბოსიცივით მომარაგების ეკოლოგიურად სუფთა და ეკონომიკურად ეფექტური, ანუ კო-ეკოლუციური მეთოდი (მომხსენებელი - სტუ-ს პროფესორი ვაჟა ჯამარჯაძევილი); მეთოდი, რომლის სიახლე დაცულია 2013 წელს გაცემული საქართველოს პატენტით №5841 „ზღვის სიღრმის წყლით ჰაერის საწელინდო კონდიცირების სისტემა“, ეფუძნება შავ ზღვაში წყლის ტემპერატურის სიღრმის მიხედვით ანომალიურ განაწილებას, რაც ერთი მხერივ, სიცივის, ხოლო მეორე მხრივ, დაბალპირობენციური სითბოს პრაქტიკულად ამოუწეურავ და განახლებად წყაროს წარმოადგენს. მეთოდი შესაძლებელია დაინირებოს

ზღვისპირა ქალაქებში ბათუმში, ფოთსა და ანაკლიაში. პროექტის განხორციელების შემთხვევაში, მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა ტრადიციულ მეთოდთან (ჰაერის გაგრილება ორთქლკომპრესიული დანადგარებით, ხოლო თბო და ცხელწყალმომარაგება ბუნებრივი გაზის ბოლერებით) შედარებით 70-80 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს, თანაც თბომომარაგება ხდება ნახშირორჟანგის გენერირების გარეშე. არსებული ასწლიანი მონაცემებით, განსხვავებით სხვა ზღვებისგან, თერმოსოლში 30-50 მ-დან 150-200 მ სიღრმემდე ზღვის წყლის ტემპერატურა შეადგენს 6-8°C და პრაქტიკულად არ იცვლება წლის განმავლობაში. ფაქტურად შავი ზღვის სიღრმული წყლის ნაკადი თერმოსოლში ერთი მხრივ სიცივის, ხოლო მეორე მხრივ, დაბალპოტენციური სითბოს კოლოსალურ, პრაქტიკულად ამოუნურავ წყაროს წარმოადგენს. პროექტის თანახმად, საპორტო და სამრეწველო დანიშნულების შენობებში, საცხოვრებელ, გამაჯანსაღებელ და სპორტულ კომპლექსებში, სასტუმროებში, ლოგისტიკურ ცენტრებში და სხვა ობიექტებში, თბოსიცივით მომარაგება განხორციელდება:

1) ზაფხულის თვეებში შენობებში, საოფისე სივრცეებში, სათავსოებში ჰაერი კონდიცირდება - გაგრილდება მათში განთავსებული „ფანკოილებით“ და ჰაერის სავანტილაციო აგრეგატებით, რომელთა სამაცივრო აგენტს წარმოადგენს შავი ზღვის სიღრმული წყლით რეკუპერაციულ თბოგადამცემებში გაცივებული მტკნარი წყალი. ამდენად ჰაერის გაგრილებისთვის გამოყენება ორი კონტრური (პირველში - ზღვის წყალი ცირკულირებს, მეორეში - მტკნარი წყალი) და კონტრურთგამყოფი რეკუპერაციული თბოგადამცემები, რომლებსაც ზღვის სიღრმული წყალი მიეწოდება შესაბამისი წყალქვეშა:

მიღებაყვანილობით და ნაპირზე
განლაგებული სატუმბო სად-
გურის წყალაღების ტუმბოებით;

2) წლის განმავლობაში მუდა-
მივად ცხელწყალმომარაგების და
ზამთრის თვეებში გათბობისთვის
ზღვის სიღრმული წყალი უშუა-
ლოდ მიეწოდება წყალალების
ტუმბოებით თბური ტუმბოების
საორთქლებლებს. თბურ ტუმ-
ბოებში სითბოს ტრანსფორმაციის
შედეგად მათი კონდენსატორები
უზრუნველყოფენ მეორე კონ-
ტურის მტკნარი წყლის გაცხელე-
ბას $50-55^{\circ}\text{C}$ -მდე, რომელიც საჭი-
რო თანაფარდობით გამოიყენება
ცხელწყალმომარაგების სისტემა-
ში და ჰაერის შესათბობად „ფან-
კოლებში“ (რიგ შემთხვევაში
დაბალტემპერატურული რადია-
ტორებითაც) და სავნენტილაციო
აგრეგატებში. მიღებული შედეგე-
ბის გათვალისწინებით თბოსიცი-
ვით მომარაგების კოევოლუციუ-
რი მეთოდი შავი ზღვისპირეთის
სხვა რეგიონებში რეპლიკაციის
საფუძვლი გახდება.

პროექტის ექსპერიმენტული ნაწილი 2009-2010 წლებში შესრულდა კოგე (კოვოლუციური გადაწყვეტები ენერგეტიკაში)-ს მიერ, ხოლო 2013-2014 წლებში - რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით. კვლევის შედეგად დადგინდა რომ:

1. პროექტის თანახმად, ჰაერის კონდიცირებაზე ზაფხულში საჭირო ელექტროენერგიის ხარჯი 11.5-ჯერ ნაკლებია ტრადიციულ მეთოდთან შედარებით;

2. თბომომარაგებაზე საჭირო ნლიური საექსპლუატაციო დანახარჯი 0.5 მლნ. აშშ. დოლარს შეადგენს, მაშინ, როდესაც ბუნებრივ გაზიერება 1.6 მლნ. დოლარს მოითხოვს, ამასთან აღკვეთილი იქნება საკურორტო ზონის საჰაერო სივრცეში 10 ათას ტონამდე ნახშირორუანდის ემისია.

ზემოაღნიშნულმა მოხსენებამ დიდი გამოხმაურება გამოიწვია, როგორც მეცნიერულ, ისე ტექნიკურ და ბიზნესსაზოგადოებაში. კერძოდ, პროექტით დაინტერესდა ანაკლიის განვითარების კონსორციუმი, რომლის სათაო ოფისში მოეწყო პროექტის განხილვა, რომელშიც მონაწილეობდნენ მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია და ევროპის ნაციალურების საპროექტო ორგანიზაციები (მაგ. „კონტი“). მხარეებმა ერთსულოვნად მოიწოდეს წარმოდგენილი პროექტი და შესაძლებლად მიიჩნიეს მისი გათვალისწინება ანაკლიის ნაციალურის საპროექტო სამუშაოების დროს.

ცენტრის სხდომაზე განხილული იყო აგრეთვე ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხი, როგორიცაა **ახალი ტექნოლოგიები საქართველოს მელვინეობაში** (მომხსენებლები – დოქტორი დ. ჩიჩუა და გამომგონებელი ჟ. გაბრიჭიძე). ალინიშნა, რომ მსოფლიო ლვინის ბაზარი საღვინე ყურძნის ახალი ჯიშების და ახალი გემოს ძიებაშია. ამ მხრივ მსოფლიოსათვის საქართველო საინტერესო ქვეყანაა, რადგან 500-ზე მეტი ვაზის ქართული ჯიშიდან 40-მდე საღვინე ჯიშია, ხოლო 20-მდე ჯიშიდან უმაღლესი ხარისხის ელიტური ლვინი ინარმოება. რაც შეეხება უშუალოდ გემოს, ამ მხრივ ქართული ქვევრი უნიკალური ჭურჭელია. 2013 წელს იუნესკომ ქვევრის ლვინის დაყენების უძველეს ქართულ ტრადიციულ მეთოდს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მიანიჭა, ხოლო გასულ წელს ლვინის მსოფლიო ასოციაციამ ქვევრის ლვინო ცალკე კატეგორიად სცნო. დღეისათვის საქართველოში მოქმედებს ქვევრის 20-ზე მეტი კერძო მარანი, რომელიც მონაწილეობას იღებენ ლვინის მსოფლიო დეგუსტაციებზე, სადაც ეს ლვინოე-

ბი შემფასებლების აღფრთოვანებას იწვევს.

ქვევრის ლვინის პოპულარიზაციის მხრივ გარკვეული წარმატებებია მიღწეული, რასაც ვერ ვიტყვით თვით ქვევრზე, რადგან ლვინოზე მომუშავე ორგანიზაციები მას სათანადო ყურადღებას არ აქცევენ. მიუხედავად ამისა, ათასობით ქვევრია გატანილი საზღვარგარეთ და შესაბამისად გაწყობილი მარნები არსებობს მთელ მსოფლიოში. მაგრამ ქვევრის ლვინის უფრო ფართო გავრცელება ყველა იმ პრობლემათა აღმოფხვრის გარეშე, რომელიც ქვევრს ყოველთვის ჰქონდა და დღესაც აქვს, შეუძლებელი იქნება. დადგენილია, რომ ქვევრის ტრადიციული ფორმა განაპირობებს დაყენებული ლვინის უნიკალურ გემურ თვისებებს. გამოსაკვლევია ქვევრის დასამზადებელი თიხების ბიოქიმიური შედგენილობა, აგრეთვე ის, თუ ახალი ქვევრი მასში ჩასხმულ ლვინოს რა ნივთიერებებს გადასცემს და რამდენი ხნის განმავლობაში. ქვევრი დღეს ისეთივე კუსტარული მეთოდით მზადდება, როგორც ათასობით წლის ნინ, ამიტომ თუ არ მოხდება მისი წარმოების მექანიზაცია, მელვინეობის ქვევრების გაზრდილი რაოდენობით უზრუნველყოფა შეუძლებელი იქნება. გადასაწყვეტია ქვევრის გამოყენების მექანიზაციის საკითხებიც – ქვევრის რეცხვა, ქვევრში მაღულარი დურდოს დარევა, ქვევრის ჭაჭა - ლექისგან განთავისუფლება, უნდა მოინახოს ქვევრის გახსნა-დახურვის ნაკლებ შრომატევადი მეთოდი და ა.შ. ჟ.გაბრიჭიძის მიერ დამზადებულია ქვევრის მექანიკურად წარმოების დანადგარი, რომლის გამოყენებით მკეთრად იზრდება მწარმოებლურობა და ხარისხი; გადაწყვეტილია ქვევრის ყელში ლვინის ჰერმეტულად დახურვის პრობლემა; შექმნილი და

დაპატენტებულია ქვევრის ულტრაბგერითი რეცხვის აპარატი. აუცილებელია შესაბამისი ორგანიზაციების ყურადღება მივაჭციოთ იმ დიდ პოტენციალზე, რომელიც ქვევრის და ქვევრის ლვინის კაპიტალიზაციაშია ჩადებული, ხოლო ქვევრის ლვინის ფართო გავრცელება მოითხოვს ყოველწლიურად ათიათასობით ქვევრის წარმოებას; თუ დღეს შიდა ბაზარზე ერთი სამტონიანი ქვევრი ორი ათას დოლარამდე ლირს, დამუშავებული და დაპატენტებული ტექნოლოგიის გამოყენება მისი თვითლირებულების 600-700 ლარამდე შემცირების საშუალებას მოგვცემს. ქვევრის საცდელი ნიმუშები დამზადდა სოფ. ტყემლოვანაში (ჭიათურა), ხოლო ქვევრის სარეცხი ულტრაბგერითი აპარატი გამოიცადა ალავერდის მონასტრის მარანში. აუცილებელია ალინიშნოს, რომ ჟ. გაბრიჭიძის მიერ შემოთავაზებულმა ქვევრის დამზადების ტექნოლოგიამ დააინტერესა მეწარმეები და ცენტრის რეკომენდაციით მოხდა გამომგონებლის მათან დაკავშირება.

ენერგეტიკის განვითარების ტენციები და ელექტროენერგეტიკული ბაზრის რეცხვირების ინოვაციურ პრინციპებს მიეძღვნა ცენტრში შემდგარი რამდენიმე სხდომა, რომლებზეც მოხსენებებით წარსდგნენ პროფესორები რევაზ არველაძე და დემურ ჩომაბიძე, ასევე სემეკის ელექტროენერგეტიკის დეპარტამენტის დირექტორი, პროფესორი ნუგზარ ბერიძე. ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ საქართველოს ენერგეტიკული ბალანსი ტრადიციულად ღრმად დეფიციტურია. ქვეყანას გარედან შემოაქვს მოხმარებული ნავთობპროდუქტებისა და ბუნებრივი გაზის თითქმის მთლიანი რაოდენობა. შედარებით სტაბილურია ელექტრონბალანსი, ბოლო ხანებში კი ელექტროენერგიის გარკვეული რაოდენობა

მიეწოდება მეზობელ სახელმწიფოებსაც. მთლიანობაში ქვეყანა საკუთარი წარმოების ენერგოენერგეტიკული თავს მხოლოდ 30-35 პროცენტით იკამაყოფილებს, ხოლო დანარჩენი გარედან შემოდის. ბალანსის დეფიციტურობას გარკვეულიად განაპირობებს ენერგოენერგეტიკული მოხმარებაც. განხილული იქნა საქართველოში ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები, ამ ბაზრის სტრუქტურა და მოქმედი საკანონმდებლო ბაზის ევროკავშირის შესაბამის დირექტივებთან ჰარმონიზაციის მდგომარეობა. ბაზრის მახასიათებლების ანალიზის საფუძველზე იდენტიფიცირებულ იქნა არსებული საბაზრო სტრუქტურის ხარვეზები და განისაზღვრა ძირითადი კრიტერიუმები ბაზრის ახალი მოდელისათვის, კერძოდ:

➤ მოსახლეობის ინტერესები-დან გამომდინარე, საყოფაცხოვრებო მომხმარებლებისათვის ხელმისაწვდომი რეგულირებადი ტარიფები;

➤ სამომხმარებლო ბაზრის პერმანენტული გახსნა და გენერაცია-მიწოდების სეგმენტში კონკურენციის განვითარება;

➤ ჩვენი ქვეყნის ენერგოენერგეტიკის რაციონალური და ეფექტური გამოყენება;

➤ საკანონმდებლო ბაზა და ელექტროენერგიით ვაჭრობის მექანიზმების ჰარმონიზება ევროპარლამენტისა და ევროკომისის მესამე ენერგეტიკულ პაკეტთან და მეზობელი ქვეყნების კანონმდებლობასთან, რაც ხელს შეუწყობს საქართველოში სუფთა ენერგიის რეგიონული პლატფორმის ჩამოყალიბებასა და ევროპის ერთიან ენერგეტიკულ ბაზაში ინტეგრაციას.

ეროვნული სივრცითი მონაცემების მართვას მიეძღვნა შპს „გეოგრაფიკის“ დირექტორის გორგი გოცირიძის და არქიტექ-

ტორი-ურბანისტის, პროფესორ ვლადიმერ ვარდოსანიძის მოხსენებები, რომლებშიც აღინიშნა, რომ თანამედროვე საზოგადოების წარმატებული ფუნქციონირების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს წინაპირობას სივრცითი წესრიგი წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით, ისტორიულ გარღვევად შეიძლება მივიჩნიოთ საქართველოს მთავრობის მიერ ქვეყნის მდგრადი განვითარების ოთხ ძირითად მიმართულებას შორის „სივრცითი მოწყობის“ აღიარება. ეროვნული სივრცითი მონაცემების ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება ევროკავშირის მოთხოვნაა, რომელსაც ის წევრ ქვეყნებს უყენებს და გეოინფორმაციული სფეროს, საკანონმდებლო ბაზისა და ადმინისტრაციული საკითხების ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანას ითვალისწინებს. გეოგრაფიულ მონაცემებზე თავისუფალი წვდომა ჯანსაღი და მდგრადი საზოგადოებრივი განვითარებისთვის საჭირო წინაპირობაა. სწორედ ამიტომ, საქართველოში უნდა შეიქმნას და განვითარდეს ეროვნული სივრცითი მონაცემების ინფრასტრუქტურა.

გამომგონებელთა, მეცნიერთა და მენარმეთათვის მოენცყორდენიმე საინფორმაციო ხასიათის სხდომა. პატენტებს, ინოვაციებს და სამეცნიერო მიღწევების კომერციალიზაციას, აგრეთვე ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სამართლებრივ ასპექტებს მიეძღვნა საქპატენტის თავმჯდომარის ნიკოლოზ გოგილიძის და თავმჯდომარის მრჩევლის დავით გაბუნიას მოხსენებები. აღინიშნა, რომ თანამედროვე მსოფლიო ხასიათდება ცოდნის გენერაციისა და გავრცელების დიდი სისწრაფით და გამოგონებათა რაოდენობის ექსპონენციალური ზრდით, მათი კომპლექსურობითა და მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების ახალ სფეროებზე საპატენტო დაცვის გავრცელებით. ამასთან და-

კავშირებით მეცნიერი და გამომგონებელი ცოდნის ეკონომიკის განვითარების მთავარი შემოქმედები არიან.

ასევე ჩატარდა სხდომა, რომელიც მიეძღვნა სტანდარტიზაციასა და მეტროლოგიაში ინვაციებსა და სამართლებრივ პრაქტიკას, მომხსენებლებმა: საქართველოს სტანდარტებისა და მეტროლოგიის ეროვნული სააგენტოს გენერალურმა დირექტორმა დავით ტყემალაძემ და ამავე სააგენტოს მეტროლოგიის ინსტიტუტის დირექტორმა ნინო მიქანაძემ აღნიშნეს, რომ სტანდარტიზაციის სფეროში სახელმწიფოს წინაშე მდგარი ამოცანების გადასაწყვეტად აუცილებელია მკაფიოდ განისაზღვროს პრიორიტეტები, სახელმწიფოს, ბიზნესისა და მეცნიერების როლი, მათი მონაწილეობის ფორმები და ხარისხი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. ამისთვის ხორციელდება მნიშვნელოვანი ღონისძიებები აკრედიტაციის, სტანდარტიზაციისა და მეტროლოგიის სფეროების განვითარების და მათი ევროპულ მოთხოვნებთან დაახლოების მიზნით, რაც საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (DCFTA) ერთ-ერთ წამყვან საკითხს წარმოადგენს და მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების აღმოფხვრის, წარმოებული პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის ზრდის, მენარმებისა და ექსპორტის ხელშეწყობისათვის.

როგორც მეცნიერული კვლევის შედეგების წარმატებული კომერციალიზაციის მაგალითი სხდომაზე განხილულ იქნა შპს „ბაზალტ-ფაიბერსის“ მიღწევები; ფირმა ანარმოებს ბეტონისა და ასფალტის საარმორე მასალებს, რომლებიც უკეთესი ხარისხისაა და უფრო იაფია იმ ანალოგებთან შედარებით, რომელთა იმპორტი ხორციელდება საქართველოში

ინფრასტრუქტურულ პროექტებში გამოსაყენებლად. შპს „რებასმა“ დაიწყო ბაზალტის არმატურის (100% ქართული პროდუქტი) ნარმოება სხვადასხვა დანიშნულებით გამოსაყენებლად და ეს, როგორც შედარებით იაფი პროდუქცია, ნანილობრივ შეცვლის უცხოეთიდან იმპორტირებულ და ადგილობრივ ფოლადის არმატურას.

სამუშაოს მიეცა რეკომენდაცია და მაღალი შეფასება.

ქვეყანაში ორგანული სოფლის მეურნეობის განვითარების პრობლემებსა და პერსპექტივებს მიეძღვნა ბიოლოგიურ მეცნიერებათა ასოციაცია „ელკანა“-ს დირექტორის მარიამ ჯორჯაძის გამოსვლა. ალინიშნა, რომ მიუხედავად ასოციაციის მიერ წარმოებული მუშაობისა, მხოლოდ მისი ძალისხმევა არაა საკმარისი საქართველოში ბიო-ორგანული სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და მსოფლიო ბაზარზე ქართული ორგანიკული პროდუქციის გატანისათვის; მნიშვნელოვანია საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელება, კვლევების, მწარმოებელთა მხარდაჭერის პროგრამების გაფართოება, პროდუქციის ხარისხის კონტროლის, ხარისხის სტანდარტების დამკვიდრებისა და სერტიფიცირების სქემის შემოღება.

საქართველოში მეძროხეობის განვითარებაში ინოვაციური მეთოდების გამოყენებას მიეძღვნა ცენტრის ერთ-ერთი სხდომა. პროფესორ ლევან თორთლაძის მოხსენებამ დიდი ინტერესი გამოიწვია, როგორც მეცნიერთა და ფერმერთა, ასევე სამინისტროს და მუნიციპალიტეტების საინფორმაციო-საკონსულტაციო ცენტრების თანამშრომელთა შორის. ალინიშნა, რომ მეძროხეობა დღეს ქვეყნის მრავალ რეგიონში მოსახლეობის შემოსავლის ძირითადი წყაროს წარმოადგენს. 1985-2015 წლების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ აღდ-

გენილია მხოლოდ სულადობის რაოდენობა პროდუქტიულობის შემცირების ფონზე, რამაც გამოიწვია რძის ფხვნილის იმპორტის გაზრდა. ამ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ცხოველების ხარისხობრივ გარდაქმნას, რაც მიიღწევა კარგად ორგანიზებული სასელექციო-სანაშენე მუშაობით. 2006 წელს ჩამოყალიბდა ასოციაცია „კავკასიის გენეტიკა“ და ლაბორატორია „MINITUB“, რომელიც ანარმოებენ ადგილობრივი ჯიშების სპერმას, ამზადებენ ხელოვნური დათესვლის სპეციალისტებს, ატარებენ ტრენინგებს მეცხოველეობის ისეთ ინოვაციურ საკითხებზე, როგორიცაა ებრიონის ტრანსპლანტაცია, სქესზე ორიენტირებული სპერმის მიღება და ა.შ. მაგრამ ფურების პროდუქტიულობის ზრდა შეუძლებელია საიმედო საკვები ბაზის გარეშე. საჭიროა საკვებნარმოება გადაწყდეს კომპლექსურად, გამოყენებელი სახნავის რაციონალური გამოყენებითა და მაღალპროდუქტიული მცენარეების შერჩევით. დიდი როლი ენიჭება დარგის განვითარებას მთავარ რეგიონებში, სადაც ადგილობრივი ჯიშებია მოშენებული. მიზანშეწონილია ამ რეგიონებში ბიოპროდუქციის წარმოება. მეძროხეობის შეწონასწორებული, დინამიკური განვითარების პრობლემის წარმატებით გადაჭრა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი პირობაა.

ცენტრი დიდ ყურადღებას აქცევს **ახალგაზრდა, პერსპექტიული მეცნიერების** მიღწევების პროპაგანდას. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია თსუ ვახუშტი ბაგრატიონის გეოგრაფიის ინსტიტუტის დოქტორ ლევან ტიელიძის მოხსენება „საქართველოს მყინვარების დინამიკა კლიმატის ცვლილებების ფონზე“; სამუშაოები შესრულებულია რუსთაველის ფონდის გრანტის დაფინანსებით, გამოცემულია 3 მონოგრაფია ქართულ

და ინგლისურ ენებზე. აღსანიშნავია, რომ 2016 წლის დეკემბერში ლ. ტიელიძე არჩეული იქნა აკადემიის სტიპენდიატად. ასევე საინტერესო მოხსენება „მცენარეთა ბიოლოგიური დაცვის ინიციატივის ტექნოლოგია ენტომოპათოგენური ნემატოდების ბაზაზე“ წაიკითხა საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის დოქტორანტმა მარიამ ჩუბინიშვილმა, რომელმაც პრეზენტაციაში წარმოადგინა რამდენიმე სამეცნიერო გრანტში მონაწილეობის შედეგად მისი თანაავტორობით გამოყოფილი ენტომოპათოგენური ნემატოდების Steinernema feltiae-ს „ქართული შტამი“, რომლის ბაზაზე შექმნილია ნემატოდული ბიოპრეპარატის ექსპერიმენტული პარტიები. ბიოტექნოლოგიური ფორმულაცია შეტანილია პესტიციდებისა და აგროქიმიკატების სახელმწოფო კატალოგში სახელით – „Geo-nema“, რომელიც ქიმიური ინსექტიციდის ალტერნატივას წარმოადგენს.

როგორც ცენტრის სხდომებზე, ასევე სამუშაო ჯგუფების შეხვედრებზე მიღებული დასკვნები და რეკომენდაციები გაიგზავნა ხელისუფლების ორგანოებში. ფართოვდება აკადემიის თანამშრომლობა შესაბამის სამინისტროებთან და უწყებებთან მათთან გაფორმებული მემორანდუმების ჩარჩოებში. ცენტრი აქტიურად მონაწილეობს განათლების და მეცნიერების სამინისტროს მიერ მოწყობილ „თბილისის მეცნიერებისა და ინოვაციების ფესტივალის“ ღონისძიებათა ორგანიზებასა და ჩატარებაში. ინოვაციების გამოფენაზე აკადემია წარმოდგენილი იყო მაქსიმალური რაოდენობის საგამოფენო სტენდებით.

ცენტრის სხდომების მუშაობაში მონაწილეობდნენ ხელისუფლების ორგანოების წარმომადგენლები, მოწვეული მეცნიერები და სპეციალისტები, ახალგაზრდა მკვლევრები და სტუდენტები.

ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ସାହଚରତଙ୍କୁ ଶବ୍ଦାବଳୀ

კურსის მიზანი

ქვემოთ, შესაბამის წერილის და გადმოქართულებული თხ-ზელების შემცველი, გამოძველების (პუბლიკაციის) თავისებურება ის არის, რომ მისი დაცვილობა (ტექსტი) მოღიანად ქართულია. ქართულ ენაში დატვირთულებული მეტი თუ ახალი, აღმოსავალური თუ დასავალური წარმოშობის უცხოური სიტყვები-სთვების, მთხოვნელია 80 ქართული, ერთი შეგრული და ერთი სგანური შესატყისი.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, 1947 წელს, საბჭოთა კავშირში ორმოცი დღე დაჲყო გამოჩენილმა ამერიკელმა მწერალმა ჯონ სტეინბერგმა (1902-1968). მას ამ დროს უკვე გამოცემული ჰქონდა **აბბურები** (რომანები) „ტორტილა ფლეტი“ (1935) და „მრისხანების მტევნები“ (1939) {პულიცერის ფასჩინება (პრემია), 1940} მაგრამ ნობელის ფასჩინების მფლობელი ჯერ კიდევ არ იყო. სტეინბერგს თან ახლდა გამოჩენილი **მნათგადამლები** (ფოტოგრაფი) რობერტ კაპა, რომელიც იმხანად შექმნილ მნათგადამლებთა საერთაშორისო გაერთიანება „მაგნიუმს“ ხელმძღვანელობდა. მოგზაურებს გადაწყვეტილი ჰქონდათ დაწერილობაში და **მნათებში** (ფოტოებში) მოცემული ცნობებით საბჭოთა მოქალაქეების ნამდვილი, შეუცერადებელი ყოფა-ცხოვრების ჩვენება. ამ მიზნით მოიარეს მოსკოვი, ლენინგრადი, სტალინგრადი, კიევი და უკრაინის რამდენიმე სოფელი. ბოლოს ათი დღით საქართველოს ესტუმრნენ, გაეცვნენ თბილის, მცხეთას, გორს და ბათუმს. აქეთ-იქითობისას რამდენიმე საათი დაჲყვეს სოხუმის **ქროლ-სადურში** (აეროპორტში), რომელიც მაშინ მოსკოვ-თბილის შორის საფრენოსნო მიმოსვლის ერთ-ერთ შუალედურ რგოლს ნარმოადგენდა. ისინი პირველი ამერიკელები იყვნენ, ვისაც საბჭოთა ხელისუფლებამ ქვეყნის მოსახლეობის ყოველდღიური ცხოვრების ავ-კარგში შედარებით თავისუფალი ჩახედვის ნება დართო. საბოლოოდ, რობერტ კაპას მიერ გადაღე-

ბული მოგზაურობის ამსახველი მნათსართაულებით (ფოტოილუსტრაციებით) შემკულ თავის შთაბეჭდილებებს სტეინბეკმა სათაურად „რუსული დღიური“ დაარქვა და 1948 წელს ამერიკის შეერთებულ მხარეებში (შტატებში) გამოაქვეყნა. მოგონებების ღერძი, საქართველო და იქ გატარებული დღეებია. ალბათ არავის ისე თბილად და აღტაცებით არ ულაპარაკია საქართველოზე, როგორც სტეინბეკს. მისი ვრცელი „რუსული დღიური“ უკვე ქართულ ენაზეც გამოიცა. ამიტომ მე ქვემოთ თხზულების იმ ნაწილის გადმოქართულება ვცადე, რომელიც თავისუფალი სათაურით „ჩემი ქართული დღიურიდან“, 1961 წელს, ციურისში გამომავალ გერმანულენოვან მოამბე (ჟურნალ) „ატლანტისის“ საქართველოსადმი მიძღვნილ ოქტომბრის რვეულში (ნომერში) დაიბეჭდა, როგორც წამყვანი გამოქვენება. მასში შესული ძირითადად „რუსული დღიურის“ მე-7 და მე-8 თავებიდან ამოღებული საქართველოს შემხები დაკვირვებები, ინგლისურიდან გერმანულად გადმოიღო ფ. ბელმონმა. „ატლანტისის“ ქართული რვეულის მომზადების საქმეში ფ. ბელმონს და კიტა ჩხერიელს – იმუამად ციურისის ნაირსასიძრძნოში (უნივერსიტეტში) მოღვაწე დიდ ენათმეცნიერს – მრჩევლების მოვალეობა ჰქონდათ დაკისრებული. თხზულებიდან ქართული ადგილების გამოცალკევება და შეხამება, უთუოდ მათი ერთობლივი გარჯის ნაყოფია. კიტა ჩხერიელის მახვილი თვალი თვითონ გამოქვეყნებაშიც ჩანს, რადგან მასში გასწორებულია ინგლისურ დედანში არსებული რამდენიმე შეცდომა, რომლის შენიშვნაც მხოლოდ ქართველს შეიძლო.

„ატლანტისის“ ამავე რვეულში შემოკლებით დაიბეჭდა ციურიხიდან არცთუ დიდად დაშორებულ უენევაში მცხოვრები გრიგოლ რობაქიძის ხელდასხმით განცვრეტა (ეზოტერული მედიტაცია) „ქართველთა მსოფლხატის შესახებ“. მწერალი გამოქვეყნებით მაინც კმაყოფილი დარჩა. მაგრამ მას არ მოეწონა კურტ პოპოვის წერილი „საქართველოს ლიტერატურა“ და იმითაც გაბრაზებულმა, რომ ქართულ მწერლობაზე მიმოხილვის დაწერა არა მას, არამედ სხვას – მისა აზრით საქმეში ჩაუხედავ კაცს – დაევალა, „ატალანტის“ ცხარედ შეუტია. ეს კარგად ჩანს მწერალ გიორგი გამყრელიძისთვის მის მიერ ამერიკაში გაგზავნილი წერილიდან (16.11.1961):

„ატლანტისის“ რედაქტორს გავუგზავნე შენიშვნები: ორი ბარათი. ასლები ამ ბარათისა გავუგზავნე კიტა ჩხერიელს (...) გავუგზავნე ამ მინანერით: „ციურისხმი ამზადებენ საქართველოს რეელს და გრიგოლ რობაქიძეს ქართულ ლიტერატურაზე არ ეკითხებიან?! როგორ გესმით ეს თქვენ – თქვენ მრჩეველს?!“ ალბათ „მოხვდა“, არ მიპაუხა, მიპასუხა *Bellmont-მა*. პასუხი, ჯხადია, ჭ. ჩ. მიერ არის ნაკარნახევი

(...) გიგზავნი ასლს ჩემი პასუხისა Belmont-ისადმი (იგულისხმება კ. ჩ.-სადმიც). პასუხი – დაინახავ – გამანადგურებელია. ტონი, რასაკვირველია, დავიცავი ისეთი, როგორიც მე შემეფერება (ასეთს შემთხვევაში)“.

ვერ ვატყყით შერიგდნენ თუ არა წაჩიუბებულები, მაგრამ როდესაც ამ ამბიდან ერთი წლის თავზე გრიგოლი გარდაიცვალა, კიტა ჩენენელი იმ ცხრა გაუხარელ ქართველში ერია, ვინც გატანჯულ მოხუც მწერალს უჭირისუფლა და უკანასკნელ სამყოფლამდე მიაცილა. რაც შეეხება სტეინბეკის ქართულ დღიურს, გრიგოლ რობაქიძე მისით აღფრთოვანებული დარჩა და, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, თავისი სიხარული სხვასაც გაუზიარა.

ჯონ სტეინბეკის „რუსული დღიური“ საბჭოთა კავშირში 1990 წლამდე არ დატექდილა. ვერც დაიბეჭდებოდა. თუნდაც იმიტომ, რომ მასში მოცემულია ლენინის გარკვეული განსჯა (კრიტიკა) და ტროცკის ასევე გარკვეული ქება. **ნამყოქბით** (ისტორიულ) ქრილში სტალინის ქება, მაგრამ სინამდვილის ქრილში მისი განსჯა. ტროცკის ქება ნიკიტა ხრუშჩივს, ვისაც დღეს არაერთი წყარო ტროცკისტად მიიჩნევს, ვერ შეაჩერადა, მაგრამ გამოცემა არც მის დროს განხოციელდა. თბილებაში არის რუსეთის ყოფა-ცხოვრების ამსახველი რამდენიმე ისეთი ადგილი, რომელიც მსუბუქი ცინველით (იუმორით) იწყება, უჩინდაცინვაში (ირონიაში) გადადის, მსუსხავ გაკილვად (სატირად) ვითარდება, დაუნდობელ აბუჩაგდებად (ცინიზმად) იქცევა და გამანადგურებელი ლვარძლით (სარკაზმით) მთავრდება. შეიძლება იმდენი იციონ, რომ ბოლოს თვალებიდან ცრემლები წაგსკდეს. ამასთან არც საქართველოს და ქართველობის სხვებზე ეგზომ აღმატებული წარმოჩენა მოეწონებოდა, რომელსაც გნებავთ, გამოცემისთვის პასუხისმგებელ პირს.

ამერიკიდან გამოფრენის წინ მოგზაურებმა „ფიცი დადეს“, რომ **მიზანგათვლას** (პოლიტიკას) საერთოდ გვერდს აუვლიდნენ, განზრას განსჯასაც თავს აარიდებდნენ და მხოლოდ მაშინ განსჯიდნენ თუ განსასჯელს რასმე ნახავდნენ. ამ ქრილში ისინი უპირატესობას ანიჭებდნენ მნათებს, განსაკუთრებით კი **მნათმსახურებას** (ფოტოაპარატს), „მას ხომ წინასწარი შეხედულებები არა აქვს და იმას აღბეჭდავს, რასაც ხედავს“.

საქმისადმი ასეთი მიდგომისას მნათგადამდები მოგებული რჩებოდა მწერალთან. კაპას, როგორც დიდ ხელოვანს, ნარმოუდგენელი ხარისხის მნათების გადაღება შეეძლო. რაიმე საძრაისს ის ვერ გადაიღებდა, რადგან წინასწარ იცოდა, რომ საბჭოთა უშიშროების სამსახური მთელ მის ნამუშევარს გულდაგულ გადაამოწმებდა.

სტეინბეკს ჩანაწერებს არავინ გაუჩხრეკდა, მაგრამ თუ წერის **მედინში** (პოლცესში) გრნობასაც არ ჩართავდა, მარტო ხედვით ვერას გახდებოდა. საბოლოოდ ალლოებამ (ინტუიციამ) მწერალს გარემოს გამახვილებული აღქმისკენ და აღსაწერი ვითარების გამძაფრებისკენ მოუწოდა, რაც წარმატების მისაღწვევად გადაამწყვეტი გამოდგა.

ამგვარად, წინასწარი აკრძალვებით შებოჭილი ორი მიუწვდომელი დონის **დარგმოსაქმის** (პროფესიონალის) იდუმალი მეტოქეობის შედეგად, 70 წლის უკან, ან უკვე გამქრალ საბჭოთა კავშირზე შეიქმნა დიდად **საპრიანო** (საინტერესო) **დასართაულებული** (ილუსტრირებული) თხზულება „რუსული დღიური“, რომელსაც თავისი ლირსებები დღესაც არ დაუკარგავს.

1962 წელს ჯონ სტეინბეკს ნობელის ფასჩინება მიენიჭა მთელი მისი შემოქმედებისთვის, კერძოდ კი, როგორც მიმნიჭებლები მოკლედ აღნიშნავდნენ: „მისი იშვიათი რეალისტური და ფანტაზიებით მდიდარი თხრობის სტილისათვის, რომელიც გამორჩეულია იუმორითა და სოციალური გამჭრიახობით“.

1963 წელს ამერიკის **მთავარმეთაურის** (პრეზიდენტის) ჯონ კენედის თხოვნით, სტეინბეკი, მეუღლესთან ერთად, ისევ ესტუმრა საბჭოთა კავშირს. იმყოფებოდა საქართველოშიც და, როგორც ირკვევა, ამჯერადაც დიდად ნასიამოვნები დარჩა. სტეინბეკი **ნამდვილალმქმელი** (რეალისტი) მწერალი იყო და შესანიშნავად იცნობდა ცხოვრებას. შრომას ჯერ კიდევ სიჭაბუქეში შეეწია კალიფორნიაში, დიდად ნაყოფიერი მიწით გამოირჩეულ პატარა ქალაქ სალინასში, სადაც ის დაიბადა. შრომობდა ძირითადად მესაქონლეობის ადგილობრივ მეურნეობებში, სხვადასხვა ეროვნების ხალხთან, მათ შორის, ამერიკაში სამუშაოს საძებნელად ჩამოსულ **ხიზნებთან** (ემიგრანტებთან) ერთად. გამოცდილება, რომელიც მან იმხანად დააგროვა სრულად გამოიყენა თავის ნაწარმოებებში. წერა ადრევე დაიწყო. საშუალო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ, მშობლების დაუზინებული მოთხოვნით, 17 წლის ჭაბუკი სტენთორდის ნაირსასიბრძნოში შევიდა უმაღლესი განათლების მისაღებად სადაც, შესვენებებით, ექვსი წელი სწავლობდა. და რადგან მშობლები დიდად ვერ ეხმარებოდნენ, თავს ადგილობრივ სასადილოში თეთვების რეცეპით ირჩენდა. მოგვიანებით მან თვითონ აღიარა, რომ იმ წლებში მას ჰქონდა „ძალიან დიდი ამბიციები და ძალიან ცოტა ფული“. ნაირსასიბრძნო საბოლოოდ მაინც არ დაამთავრა, რადგან ერთ დღეს აღმოაჩინა, რომ სწავლას ძალიან ბევრი დრო მიჰქნდა და წერისთვის ველარ იცლიდა.

რად არ მუშაობდა, სხვადასხვა დროს, გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩენილი ახალგაზრდა: გამყიდვლად, **მოყურადედ** (დარაჯად), შავ მუშად. მტვირთავადაც, თანაც როგორად, დღეში 12 საათი და კვირაში 7 დღე შაქრით სავსე ტომრებს ეზიდებოდა. თანდათან ხელი მიჰყო სმას და **გამტაც მორინებსაც** (აზარტულ თამაშებსაც) დაუმეგობრდა. ერთი სიტყვით, მოინდომა, რომ ცხოვრების სიკეთეებს და ბენელ მხარეებს თვითონ, პირადად გაცნობოდა და არა მხოლოდ სხვებისგან მონაყოლი ცოდნოდა.

რიცხვი სამი მის ცხოვრებას გარკვეულნილად თან სდევდა. პირველმა სამმა ამბურმა: მას წარმატება ვერ მოუტანა; მწერალი სამჯერ იყო დაქორწინებული – კეროლ ჰენინგზე 1930-1941, გვენდოლინ კონგერზე 1943-1949, ელანი ანდერსენ სკოტზე 1950 -1962,

ჯონ სტეინბეკი და ირაკლი აბაშიძე სალამურზე დაკვრისას

რომელიც მას ჰოლივუდის დედოფუალმა ავა გარდნერმა გააცნო. და ა. შ. უცნაური ისაა, რომ სტეინბეკმა ყველაზე მცირე ხანი მერე ცოლთან დაჲყო, თუმცა შვილები (ორი ვაჟი) მხოლოდ მასთან ჰყავდა. 1935 წლიდან, მას შემდეგ, რაც „ტორტილა ფლეტი“ გამოსცა, ნივთიერად (მატერიალურად), სტეინბეკის და კეროლ ჰენინგის ცხოვრება იქამდე მოგვარდა, რომ საკუთარი სახლის შენებაც კი დაიწყეს. ამ დროს მწერალი 33 წლისა გახლდათ.

სულ ჯონ სტეინბეკი საბჭოთა კავშირში ოთხჯერ იყო: 1936, 1937, 1947 და 1963 წლებში. აქედან ორჯერ საქართველოსაც ესტუმრა.

საქართველოში პირველი ყოფნისას სტეინბეკი და კაპა მწერალთა კავშირმიც მიიწვიეს, მაგრამ ამის შესხებ ცოტა რამ თუა ცნობილი. 1963 წელს სტეინბეკი არაერთ მწერალს შეხვდა. მათ შორის: ირაკლი აბაშიძეს – იმუამად საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს, ვახტანგ ჭელიძეს, ვინც მოგვიანებით შესანიშნავად გადმოაქართულა „ტორტილა ფლეტი“, ნიკო ყიასაშვილს, კოლაუ ნადირაძეს... არავინ იცის, ვინ დაუდგა თავდებად (ცისფერყანწელ მგრანტს (საფიქრებელია, რომ ირაკლი აბაშიძე), მაგრამ უცილობაა (ფაქტია), რომ ჯონ სტეინბეკის და მისი მეუღლის ელანი სკოტის საპატივცემულოდ კოლაუ ნადირაძე თავის სახლში წვეულება გამართა, რაც განსაკუთრებული ნებართვის გარეშე ვერ მოხდებოდა. უკანასკნელ ხანებში ირკვევა, რომ, მოგვიანებით სტეინბეკმა კოლაუ ნადირაძეს სამადლობელი წერილი გამოუგზავნა და ზედ მის მიერ სტოკოლმში ნობელის ფასჩინების გადაცემის დღეს წარმოთქმული სიტყვა დაურთო. როგორც ჩანს, გზავნილი უშიშროების სამსახურმა ჩაიგდო ხელში, სანობელო სიტყვა გააქრო ხოლო ამერიკელი მწერლის სამადლობელი წერილი დამუშავა, ის ნაწილი, რომლის გახმაურებაც მიზანშეუნიჩნდად მიიჩნია, წერილიდან საერთოდ ამოილო, რაც დარჩა რუსულად თარგმნა (რაშიც მოსკოვის და თბილისის საერთო ხელი ჩანს) და მიმღება (ადრესატს) ისე გადასცა. ყოველ შემთხვევაში, კოლაუ ნადირაძის დასატოვარში (არქივში) წერილი შემოკლებული სახით აღმოჩნდა. ამჟამად მოძიებულია წერილის ორივე ნაირსახე:

სრული გამოქვენდა მოამბე „ჩვენ მწერლობაში“ (N 26, 2008), შემოკლებული კი ქსელშემკონში (ინტერნეტში), ლიტრატურის მუზეუმის მიერ. ქვემოთ მომაქვს წერილის სრული ნაირსახე, რომელშიც ამოღებული ნაწილი გადახრილი და გამუქებულია.

ბრიტონი ჟორნალის ნაცვლი

ძვირფასო მეცნიერებარი: თბილისში თქვენთან სტუმრობის შემდეგ შინ დაბრუნებულ მე და ჩემს მეუღლე ელანის თქვენ და თქვენი დიდებული ქალაქი ფიქრებიდან აღარ გვშორდებით. რაც რამ თბილი და აღმტაცებული გამოგვატანა თქვენმა ქალაქმა ჩვენი ხსოვნიდან არასდროს ამოიშლება. რა თქმა უნდა, ჩვენ გვერდიდა კამათიც და განსხვავებული შეხედულებებიც გამოვთქვით, მაგრამ ამას ჩვენს მეცნიერობაზე არ უმოქმედია. ჩვენმა კამათმა დამარმმუნა, რომ კარგი ადამიანები ყოველთვის ერთსა და იმავეს ესწრაფვიან. ჩვენ მხოლოდ მიზნების განხორციელების საშუალებები წარმოგვიდგნია ცოტა სხვაგვარად. ამიტომ მუდამ უნდა ვეცადოთ, რომ საშუალებებმა მიზნები არ გააბუნდოვანონ. ნიშნად იმისა, რომ მე ვაფასებ ჩვენდამი თქვენს დამოკიდებულებას, გიგ ზავნით ასლს ერთადერთი სიტყვისა, რომელიც მე ერთხელ უკვე წარმოვთქვი და შეიძლება განმეორებითაც წარმოვთქვა. მნამს, რომ ამ მიმართებით ეს სიტყვა უნიკალურია. ამისდა მიუხედავად, ახლა რომ მისი შესწორება შემეძლოს, ალბათ მწერლის მოგალეობებს გავაფართოვებდი და მას სამყაროს ოდნავ მეტი მხიარულებით, სილალით და სიცილით აღავსებას დავაკისრებდი. ამით არაფერი დაშავდებოდა. ხომ საყოველთაოდ დადასტურებულია, რომ კაცები მაშინ პოულობენ საერთო ენას, როდესაც ერთად იცინიან. მაგრამ დება თბილისში ერთად ძალიან ბევრს რომ ვიცინოდით, ვცეკვავდით და ვმღეროდით. იმედი დი გვაქვს, როდესმე თქვენც გვესტურებით. შევეცდებით, ისეთივე გულუხვობით და ხელგაშლით დაგხვდეთ, როგორითაც თქვენ გვიმასპინძლეთ. ამ სურვილებში ელანიც მიერთდება. გისურვებთ ბედნიერებას და ჯანმრთელობას.

თქვენი მეცნიერები ჯონ სტეინბეკი 9 მაისი 1964 წელი

დავასრულებ შესავალს გრიგოლ რობაქიძის სიტყვებით წერილიდან, რომელიც მან გარდაცვალებამდე ერთი კვირით ადრე, 1962 წლის 13 ნოემბერს, კალისტრატე სალიას უენევიდან პარიზში გაუგზავნა:

„ძვირფასო კალე! (...) ჯონ სტეინბეკ. გეცოდინება: არგუნეს ნობელის პრემია. კარგი იქნებოდა, პარიზის ქართველობა მილოცვას გაუგზავნიდეს მას. მან ხომ ცამდე აიყვანა ქართველები („Atlantis“, ოქტ. 1961) შინაგანი წვდენით! მე ცალკე გაუგზავნი.“

პრო სტეინბეკი

ჩვითი ერთული დღიურიდან

სადაც კი ვიყავით საბჭოთა კავშირში, – მოსკოვში, უკრაინაში თუ სტალინგრადში, – კვლავ და კვლავ გრძელებული სახელი „საქართველო“ გვესმოდა. ადამიანები, ვინც იქ ჯერ არასდროს ყოფილან, და შეიძლება ვერც ვერასდროს მოხვდნენ, საქართველოზე, ლამის მონატრებით ალსავსენი, დიდი აღტაცებით საუბრობდნენ. ისინი ქართველებზე ლაპარაკობდნენ, როგორც ზეადამიანებზე: დიდ მსმელებზე, დიდ მოცეკვავებზე, დიდ მომღერლებზე, დიდ მშრომელებზე, დიდ მეტრიკებზე (მიჯნურებზე), ხოლო კავკასიაში, შავი ზღვის პირას მდებარე ამ ქვეყნას წარმოიდგენდნენ, როგორც ზეცის ნაირსახეობას. და ჩვენ თანდათან დავიწყეთ დაჯერება, რომ უმრავლესობა რუსებისა იმედოვნებს, რომ თუ ჯეროვნად და მართებულად იცხოვრებს, სიკვდილის შემდეგ არა ცაში, არამედ საქართველოში მოხვდება. ქვეყანა ბუნებით მართლაც რომ დაჯილდოებულია, აქეს დიდად ნაყოფიერი ნიადაგი და საკუთარი პატარა ზღვა. სახელმწიფოს წინაშე დიდი დამსახურება საქართველოში მოგზაურობით საჩუქრდება. ამის გარდა ის გაჯანსაღების და დასვენების უებარი კერაა.

საქართველო მართლაც ლამაზი ქვეყანაა. მთები აქ ზღვის კიდემდე ეშვებიან, ხოლო ფერდობებზე ლამაზი ხეები ხარობენ: შავი კვიპაროსები და სქელფოთლოვანები. გორაკებს შორის სოფლები და სამკურნალო დაწესებულებების შენობებია განლაგებული. ეს ადგილები შეიძლება კალიფორნიის სანაპიროებად წარმოგვედგინა, ოლონდ შავი ზღვა არ არის ქარიშხლიანი და ველური, როგორც წყნარი უშრეტზღვა (ოკეანე) და არც მისი სანაპიროები კლდოვანი. აქ ზღვა საკვირველად მშვიდია და ლურჯი, ნაპირები კი სწორი და ქათქათა.

ჩვენი თვითმფრინავი დიდხანს მიფრინავდა სანაპიროს გასწვრივ, ვიდრე სოხუმში, ზღვის კიდეზე განოლიო ხასხასა მწვანე

ბალახის ვიწრო ზოლზე დაჯდებოდა. **ქროლსადგური** (აეროპორტი) ევკალიპტის ხეებით იყო გარშემორტყმული, რომლებიც საბჭოთა კავშირში პირველად აქ ვიხილეთ. ხუროთმოძღვრება ირგვლივ აღმოსავლური ჩანდა, გარემოს ყვავილები და აყვავებული ხეები ამკობდნენ. პატარა ქროლსადგურის წინ რამდენიმე ქალი ხილს ყიდიდა: უურძენს, ნესვს, ლელვს, გაკრიალებულ ატამს და საზამთროს. ჩვენ ყურძენი, ატამი და ლელვი ვიყიდეთ. ამ მხრივ, არც ხილს დანატრებული ჩვენი ჩრდილოელი თანამგზავრები ჩამოგვრჩნენ. ბევრი მათგანი ჭარბი ჭამისგან მოგვიანებით ცუდადაც გახდა.

ქართველები სრულიად სხვაგვარად გამოიყურებიან. ისინი შავგვრემანები არიან და თითქოს რაღაცით ბოშებს გვაგონებენ: ქათქათა კბილებით, გრძელი, ლამაზად მოყვანილი ცხვირებით, შავი დატალლული თმებით. ლამის ყველა მამაკაცი ულვაშს ატარებს. კაცები გარეგნობით ქალებს ჩაგრავენ. ისინი დაძარღვულები და ძლიერები არიან და აქვთ შავი, მოელვარე თვალები. წაგვიკითხავს და ჩვენთვის სხვებსაც უამბიათ, რომ ქართველი ხალხი ძირდველი ხალხი უნდა იყოს, სადაურობით ევფრატის ხეობიდან მოსული იმ ხანში, როდესაც ბაბილონი ჯერ კიდევ არ არსებობდა; ისინი შუმერების მონათესავე, დედამიწაზე ჯერ კიდევ შემორჩენილი ერთ-ერთი უძველესი მოსახლეები უნდა იყვნენ: ცეცხლოვანი, ამაყი, მგზნებარე და მხიარული. რუსები მუდამ აღტაცებული ლაპარაკობები ქართველების ძალგულოვნებაზე, ცხოვრებით ტკბობის ჟინზე, უნარინანობაზე და მათ დიდ მხედრებს და მებრძოლებს უწოდებენ. **მგოსნურ** (პოეტურ) ხელოვნებაში, სიმღერაში და ცეკვაში განდობილი ქართველები ისევე, როგორც ადრინდელ ხანში, დიდი მეტრიკენიც არიან. უცილობაა, რომ ისინი ისეთ ქვეყანაში ცხოვრობენ, რომელსაც ბუნებაში უპირატესობა

მიანიჭა და ასევე უცილობაა, რომ მათ ამისთვის ათასწლეულები უნდა ერმათ.

ჩვენ ბოლოერით (ავტომობილით) მივქრით მშრალი დაბლობის ზედაპირზე მთებს შორის მოქცეულ გასასვლელისკენ, სადაც, წინარე ხანიდან მოყოლებული, ძველი ხალხები გადადგილდებოდნენ. დღეს ამ გასასვლელში თბილისი ჩანოლილა, მშვენიერი ქალაქი, რომელზეც ახალი წელთაღრიცხვის მე-5 საუკუნიდან სამხრეთის და ჩრდილოეთის დამაკავშირებელი მთავარი გზა გადიოდა. გორაკების ჯაჭვებს ორსავე მხარეზე ძველი სიმაგრეები უჭირავთ, თვითონ ქალაქს კი კლდის თავზე მდგარი ნარიყალას ციხე-სიმაგრე დაცყურებს. ხეობის მეორე მხარეზე მეტების ციხე-სიმაგრე დგას. აქ როსმე დიდ ბრძოლებს ჰქონდა ადგილი და ციხე-სიმაგრეებიც ამიტომ აღიმართა.

ქალაქის შუაში მდინარე მტკვარი მიედინება, ერთ ნაპირზე მაღალი კლდეებზე ძველი, ერთმანეთზე მჭიდროდ მიჯრილი სახლები დგანან. მაშინ, როდესაც მოსკოვი წელს (1947) რვაას წლისთავს აღნიშნავს, თბილისი მომავალ წელს აღმოცენების ათას ხუთას წლისთავს იზიდებს. და მაინც, თბილისი საქართველოს შედარებით ახალი დედაქალაქი მცხოვრის, რბოლერით ნახევარი საათის სავალზე, ორი მდინარის, მტკვრის და არაგვის, შესართავთან მდებარეობს.

ხეებით დაჩრდილულ თბილისის ფართო გამზირებზე ბევრი თანამედროვე შენობაა. გზები გორაკის ორივე მხარეს ზევითკენ მიცოცავენ. ყველაზე მაღლა, მთაწმინდაზე, აღმოსავლეთით გასართობი მერუდეა (მოედანია) მოწყობილი და სერტყი (პარკი) მდებარეობს, დიდი სალხინოთი (რესტორნით). იქიდან მთელი ხეობა მოჩანს. ამ ხედებთან სრულ შეუსაბამობაშია კლდის წერზე, სწორედ ქალაქის შუაგულში აღმართული

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე ცინცაძე სიონში წირვის დროს. რობერტ კაპას ფოტო. 1947 წ.

ვეებერთელა, შეუხედავი სმოვან-გადამცემი (რადიოგადამცემი) ან-ძეპი და ნახევრად დაშლილი და შიშის მომგვრელი ქალაქის ციხე-სიმაგრის დამცველი ზღუდეები.

ქალაქში და მდინარის სანაპიროზე არაერთი ძველი საყდარი დგას, მაცხოვრელობა (ქრისტიანობა) საქართველოში ჯერ კიდევ მე-4 საუკუნეში შემოვიდა. მაშინ აგებული საყდრები დღესაც მოქმედებენ. თბილისი მრავალი ძველი ამბის და, შესაძლოა, მრავალი ძველი მოჩვენების ქალაქია. აქ ყვებიან ირანის ზენარშემნირველი (მაჰმადიანი // ისლამისტი // მუსულმანი) მეფის ამბავს, რომელმაც თბილის მეომრები შემოახვია და ქალაქის დატყვევებული მოსახლეობა მდინარეზე გადებულ ხიდთან მოაყვანინა. იქ ღვთისმშობლის ხატი გამოატანინა და განაცხადა, რომ ყოველ დატყვევებულს გაანთავისუფლებდა, ვინც ღვთისმშობლის ხატს შეაფურთხებდა. ხოლო ვინც ამას არ გააკეთებდა. თავს მოჰკვეთდა. გადამოცემა ამბობს, რომ იმ ღველს მდინარეში ათასობით მოკვეთილი თავი ჩაცვივდა.

თბილისის მოქალაქეებს უკეთესად აცვიათ. უკეთესად გამოიყურებიან და უფრო სიცოცხლით სავსენი არიან იმათთან შედარებით, ვინც რუსეთში ვნახეთ. აქ ირგვლივ მხიარულება და ფერადოვნება სუფევდა. ტანსაცმელი სიკონტავით გამოირჩეოდა. ქალებს ფერადი თავსაფრები ეხურათ.

ქალაქი დაუჯერებლად მოვლილია. ეს არის პირველი მოვლილი აღმოსავლური ქლაქი, რომელიც კი მე მინახავს. ქალაქის შუაზე გამყოფ მდინარეში ასობით ბავშვი დაცურავს. არსად არ ჩანს ნერების კვალი. მხოლოდ ძველი შენობებია უამისგან ხელყოფილი.

დილითადრიანად ავდექით. ქალაქით მონუსახულებს, გესურდა მისი დიდი ნაწილი გვენახა. ჩვენი მძღოლი, ქარში ველურად მოფრიალე თმით, დიდებული ვინმე გამოდგა, ყოფილი ცხენოსანი, ახლა უკვე ცხენიდან „ჯიპში“ გადამჯდარი. მას უყვარდა თავისი „ჯიპი“, რადგან მისით სანთელივით სწორადმართებული ხილებით, უჩვეულო ხეზე კვეთით და მოხატულობით.

გადახტომა. მდინარეში ჩაყვინთვა, ირგვლივ წყლის აჩქეფებით და მეორე ნაპირზე გასვლა. რბოლერი გიყივით დაპყავდა. არავისი არ ეშინოდა. კვლავ და კვლავ მოაქცევდნენ ქუჩებში ქროლვისას აღშფოთებული სხვა მძღოლები ქართული სიტყვების მძაფრ კორიანტელში, ის კი მხოლოდ იცინოდა და ისევ წინ მიჰქროდა. ამ

კაცმა ყველას თავი შეგვაყვარა. ეს იყო ერთადერთი ადამიანი, ვისაც საბჭოთა კავშირში შევხვდით და ვისაც ისეთივე გრძნობები ჰქონდა საერთოდ ძალადამცველთა (პოლიციელთა) მიმართ, როგორიც ჩვენ. მას არასდროს არ სურდა გაჩერებულ მდგომარეობაში ყოფნა.

ისარივით ავარდა მბრდღვინავი „ჯიპით“ ქალაქის უხნეს უბანში, სადაც ჯერ კიდევ იყო შემორჩენილი ძველქართული ხის სახლები – იშვიათი შენობები ორსამსართულიანი, ფართო ღიობებით, უჩვეულო ხეზე კვეთით და მოხატულობით.

ჩვენ კლდის თავზეც ავედით ცოცვით. გვსურდა ახლოს გვენახა ძველი ციხე-სიმაგრე, თავისი

მურყვამებით და მაღალი, სქელი ზღუდებით. რომ არა **დამხება** (არტილერია), ეს სიმაგრე მტრის-გან დაუძლეველი დარჩებოდა, რადგან მასზე შეტევის სხვა საშუალება არ არსებობს. ქალაქის **ცხელსარტყელური** (ტროპიკული) **წალკოტიც** (ბალიც) დავათვალიერეთ, აყვავებული ხეებით და იშვიათი მცენარეებით, რომელთა-გან ბევრს პირველად ვხედავდით. **წალკოტში** გრილოდა, რადგან გვერდით მდინარე მიედინებოდა.

თბილისში თავი უცხოდ არ გვიგრძნია. აქაურობას ხშირად სტუმრობენ და ამიტომ სტუმარი არ უკირთ. ასე რომ, ჩვენ არ გა-მოვიყურებოდით თვალშისაცემ მოჩვენებებად, როგორც ზოგ ქალაქში ყოფნისას. აქ თავს მთლიანად საკუთარ სახლში ვგრძნობდით.

საყდრების სიმრავლე მიუთი-თებს, რომ თბილისი, ისევე, რო-გორც დღეს, ადრეც სარწმუნოებ-რივად შემწყნარებლური ქალაქი უნდა ყოფილიყო. ამას მოწმობენ ეპრაელთა არაბთა თუ სპარსთა ძველი სალოცავები, რომელთაგან არასდროს არცერთი არ განადგუ-რებულა. მაღლა, მამადავითზე, საიდანაც მთელი ქალაქის ხედი იშლება, დგას ერთი სადა და ლა-მაზი **საყდარი** (ეკლესია), რომელიც როგორც მახსოვს მე-7 საუკუ-ნეში უნდა იყოს აგებული. ჩვენ-მა მძღოლმა იქამდე მიგიყვანა, სანამდეც „ჯიპმა“ ასვლა შეძლო. დარჩენილი გზა ზემოთკენ, სვენ-ებ-სვენებით, ფეხით განვვლეთ. მაღლა ბევრი ადამიანი დაგვხვდა, **საგანსვენებოს** (პანთეონის) მოსა-ხილველად თუ მიხვეულ-მოხვეუ-ლი ბილიკით ღვთისმსახურებაში მონაწილეობის მისაღებად ამოსუ-ლო.

ქართველ ხალხს ძალიან უყ-ვარს ეს ძველი საყდარი და სა-განსვენებო, რომელშიც დიდი მწერლები და საზოგადო მოლ-ვანებია დამარხული. აქ უბრალო ქვის ქვეშ განისვენებს სტალინის დედა. განაპირას ერთი ხელოვნის საფლავთან სამი ასაკოვანი ქალი და ერთი ასევე ხნიერი მამაკაცი ისხდნენ და ძველებურ, წყნარ, გრძნეული იდუმალებით აღსავსე საგალობლებს მღეროდნენ.

საყდარში, სადაც ღვთისმსა-ხურება ტარდებოდა, საგალობლე-ბი არ შეწყვეტილა. ხალხი ზევით მატარებლით ამოდიოდა და რო-გორც კი ბილიკით საგანსვენე-ბომდე მოაღწევდა, იჩიქებდა და საყდრის კუთხეს კონციდა.

ეს იყო სამყაროს განაპირე-ბული ადგილი, სავსე სიმშვიდით, ხოლო მის ქვემოთ, სიღრმეში, კრამიტის სახურავებიანი ქალაქი იყო ჩაფლული. ჩვენ **მცენარეთ-მცოდნეობით** (ბოტანიკურ) **წალ-კოტსაც ვესტუმრეთ**, რომელსაც თამარ დედოფალმა ჩაუყარა სა-ფუძველი, ღვთივეურთხეულმა დედოფალმა მე-12 საუკუნიდან, ვინც თბილის გმირული ელფერი მიანიჭა. თამარი იყო ლამაზი და კეთილი სიამაყით და ცეცხლოვანი ძალით აღსავსე დედოფალი. მას მიმადლებული ჰქონდა სახელმ-წიფო მართვის და ხუროთმოძ-ლვრების ცოდნა. აშენებდა ციხე-სიმაგრეებს და მფარველობდა მგოსნებს და მომღერლებს. – ეს იყო მსოფლიოს გაზღაპრებული დედოფალი, ელიზაბეტის, კატარი-ნა არაგონელის და ელეონორა აქვიტანელის მსგავსად.

როდესაც მამადავითიდან დაბ-ლა ჩამოვედით, ზარების გუგუნ-მა დაუინებით მოგვიხმო და ჩვენ ხალხით გაჭედილ სიონის **სა-ვედრებელში** (ტაძარში) შევედ-ით. სავედრებელი იყო მდიდარი და აღმოსავლური, დამშვენებუ-ლი სიძველისგან და სანთელ-სა-კმევლისგან ჩამუქებული მოხატ-ულობებით. ღვთისმსახურებას თეთრობიანი მოხუცი ატარებდა, თავზე ოქროს გვირგვინით და ისე ლამაზად გამოიყურებოდა, რომ არანამდვილი გეგონებოდა. ეს მო-ხუცი კაცი, **მღვდელმთავარუზენ-აესად** (კათოლიკოსად) წოდებუ-ლი, საქართველოს **საყდრობის** (ეკლესიის) მეთაური გახლდათ და მისი სამოსელი ოქრომკედით იყო ნაქსოვი. ნამდვილი დიდებულება გამოსჭვივოდა ღვთისმსახურები-დან, ხოლო ხალხმრავალი გუნდის მღერა შეუდარებელი რამ იყო. სანთელ-საკმევლის სურნელება სავედრებლის მაღალ ჭერამდე აღ-ნევდა, სადაც სარკმლებიდან მზე შემოდიოდა და იქაურობას შუქს ჰყენდა.

შესანიშნავი იყო თბილისის ზაფხულის დამეუბი, ჰაერი რბი-ლი, მსუბუქი და მშრალი. ახალ-გაზრდები ქუჩებში მშვიდად, უმიზნოდ დადიოდნენ და ერთო-ბიდნენ. ვაჟებს მართლაც მოხ-დენილი სამოსელი ეცვათ: შიგა-დაშიგ წელში გამოყვანილი მძიმე თეთრი ჭიჭნაურის (აბრეშუმის) მოსაცმელები, გრძელი **ძიქვები** (შარვლები) და მოქნილი შავი ფეხ-საცმელები. ასე გამოიყურებოდა ქართველ მამაკაცების ძალიან ლა-მაზი მოდგმა.

ძველი სახლების მაღალი **კა-სეებიდან** (სივნებიდან) ლამღამო-ბით ხშირად ლარებიანი საკრავის თანხლებით მუღლერი იშვიათი სიმ-ლერა გამოისმოდა. ხანდახან, რო-მელიმე ბნელი ქუჩაზე სალამურიც გაინკრიალებდა.

ქართველები ჩვენ ყველაზე უფრო დაუძაბავ ხალხად მოგვეჩ-ვენა იმ ხალხებს შორის, რომლებიც აქამდე გვინახავს, დაუძაბავი, სი-ამაყით, ცეცხლოვანი ძალით და მხიარულებით აღსავსე. შეიძლება ეს იყოს საფუძველი, რის გამოც რუსები მათით ასე აღტაცებული არიან, შეიძლება რუსებს სურთ, რომ სწორედ ასეთები იყვნენ.

მთებს ზემოთ, დასავლეთით, დამაფრთხობლად ვეებერთელა მთვარე ეკიდა, ქალაქს კიდევ უფ-რო ძველ იერს ანიჭებდა და **იდუმ-ლივალ** (მისტერიულად) წარმოაჩენდა. მთვარის წინ, კლდის თავზე ნარიყალის დიდი შავი ციხე-სი-მაგრე აზიდულიყო. თუ სადმე მსოფლიოში აჩრდილები არსებო-ბენ, ისინი აქ უნდა იყვნენ თავმოყ-რილი. და თუ თამარ დედოფლის აჩრდილი კიდევ არსებობს, მაშინ ის ამ მთვარიან დამეს აქაურობის თავზე უნდა ტრიალებდეს.

ჩვენ ვიცოდით, რომ ქართ-ველები თავიანთ მწერლობას დი-დი მონიშნებით აღიქვამენ. **მგო-სნება** (პოეზია), სიმღერა და ცეკვა მათი დიდი შენატანია მსოფლიო **შვენილობის** (კულტურის) საგან-ძურში. მათ პირველდასაბამითი შრეებიდან აღმოცენებულ მგო-სნებას არა მხოლოდ ზოგიერთი კითხულობს, არამედ თვითეუ-ლი: დიდი თუ პატარა. მთანმინ-დის საგანსვენებოში ყოფნისას, ჩვენ ვიხილეთ, რომ მათ მგო-სნებს ისეთივე სამარხები აქვთ,

როგორიც მეფეებს. ხშირ შემთხვევებში მგოსნები ხალხის ხსოვნაში რჩებიან, მეფეები კი უკვალი-ოდ ქრებიან. ხოლო ძველი დროის მგოსანს, რუსთაველს, ვრცელი ნაწარმოების „ვეფხისტყაოსნის“ შემთხზველს, ქართველები ისე ეთაყვანებიან, როგორც ეროვნულ გმირს. მის ტავებს კითხულობენ და იზეპირებენ, ბავშვებიც კი. მის ძეგლებს ირგვლივ ყველგან ნახავთ. ქართველებს მგოსნური ხელოვნების სიყვარული ძვალ-რბილში აქვთ გამჯდარი და მის არ სიყვარულს ლამის დანაშაულად მიიჩნევნ.

საქართველოს ძველ დედაქალაქს ჩემთვის დღესაც ძნელად წარმოსათქმელი სახელი მცხეთა ჰქია. მეხუთე საუკუნის **სავანე** (მონასტერი) დაჲყურებს ქალაქს მთის წვერიდან, სანახევროდ დანგრეული და დიდად შთამბეჭდავი. ჯვრის სავანეში რომ მოხვდე, თხების სავალ ბილიკს უნდა აჲყვეცოცვით.

შიგ მცხეთაში თითბრით მორთული, დამცავი კედლებით შემოზღუდული, სვეტიცხოვლის ულამაზესი სავედრებელი იპყრობს მზერას.

ცოტა ხნის ცდის შემდეგ სავედრებლის მცველი გამოჩნდა – შავგვრემანი ქალი, დასამახსოვრებელი სახით და არწივის გამოხედვით. მას ეცვა შავი კაბა და ასევე შავი ბამბის თავსაფარი ისე ჰქონდა ყელზე შემოხვეული, რომ მხოლოდ პირისახე უჩანდა. მუქი თვალები თითქოს ღრმა ფიქრში იყო ჩაძირული. ქალი მსოფლიო მხევლის (მონაზვნის) ნამდვილ განსახიერებას წარმოადგენდა. მან სავედრებლის კარზე ჩამოყიდებული სავეგრემანმა ქალმა გვიამბო, რომ სვეტიცხოველის დიდი გასაღებით გააღო და ძველი დარბაზის ბინდ-ბუნდში შეგვიყვანა შავგვრემანმა ქალმა გვიამბო, რომ სვეტიცხოველის დიდი სავედრებლის ნინამორბედი სამლოცველოს აგება მე-5 საუკუნეში დასრულდა. მანვე გვიამბო სავედრებლის დაარსებასთან დაკავშირებული უცნაური თქმულება. ერთი დაუჯერებელი ამბავი იმ ამბავთაგან, რომელსაც ასე ხშირად გაიგონება აღმოსავლეთში.

ოდესლაც ამ ადგილებში ცხოვრობდნენ ორ მა და ერთი და. ერთ მშვენიერ დღეს მათ ციდან ჩამოესმათ და ქარმაც მოუტანათ ამბავი, რომ დაიბადა, ანუ ქვეყნიერებას ადამიანად მოევლინა, ძე ლვთისა. ციური ნიშნები და სიზმრები ატყობინებდნენ შემდგომ ამბებს მის შესახებ. ბოლოს მაცხოვრის ხილვის მოსურნე ძმებმა თავიანთი და მცხეთაში დატოვეს თვითონ კი იერუსალიმის გზას დაადგნენ. ძმებმა იერუსალიმში სწორედ მაცხოვრის ჯვარცმის დღეს ჩააღწის და ძე ლვთისა მხოლოდ მკვდარი იხილეს. დიდად დალონდნენ საქართველოს მთებში მდებარე ხეობიდან მოსული ძმები. მათ გამოითხოვეს მაცხოვრის კვართის ერთი ნაჭერი და ის თავიანთ დას მცხეთაში ჩამოუტანეს. როდესაც დამ ჯვარცმის ამბავი გაიგო, დარდმა შეიპყრო. მაცხოვრის კვართი გულში მაგრად ჩაიკრა, ავად გახდა და ტკივილისაგან გარდაიცალა. ძმებმა სცადეს დის გაშეშებული ხელებიდან წმინდა ქსოვილის გამოხსნა, მაგრამ ვერაფერი მოახერხეს. ასე დაიმარხა მათი და, სამუდამოდ ჩაბლუჯულ წმინდა ქსოვილთან ერთად. დაიმარხა სწორედ იმ ალაგას, სადაც ახლა ეს დიდებული სავედრებელი – სვეტიცხოველი დგას. მალე, ბუნების ძალით, მისი სამარიდან ერთი მცენარე ამოიზარდა და უზარმაზარ ხედი იქცა. წლების შემდეგ, მაცხოვრის კვართთან დაკავშირებულ ამ მოვლენის აღსანიშნავად, ამ ადგილზე პატარა სამლოცველოს აგება გადაწყდა. მოვიდნენ ხის-ჭრელები, მაგრამ მათი ნაჯახები ხეზე შემოკვრისას, ნაწილ-ნაწილ იმტვრელდნენ. ბევრმა იწვალა, მაგრამ ვერცერთმა ხეს ნაფოტიც კი ვერ აათალა. ბოლოს, ციდან მოვლენილი ორი ანგელოზის შემწეობით, ხე წამოიქცა. ხოლო მის ადგილას სამლოცველო აშენდა. შავგვრემანმა ქალმა სვეტიცხოვლის შიგნით მდგარ უცნაურ, კარვის მსგავს თიხის ნაგებობაზე მიგვითითა და გვითხრა, რომ იქ მდებარეობდა საფლავი და თავის დროზე უზარმაზარი ხეც იქ იდგა. იქ, სილრმეში, ეჭვსგარეშე, წმინ-

და მხევლის ნეშტი განისვენებდა და ხელში ჯერაც ჩაბლუჯული ის ქსოვილი ეჭირა, რომელიც ოდესაც მაცხოვარს მოსავდა.

ქალმა ჩვენ სხვაც რამ გვიამბო, მაგრამ ეს თქმულება საუკეთესო გამოდგა.

ქარი მოთქმით ტიროდა რკინის მოჭრიალე კარებში, ვიდრე ქალი ლაპარაკობდა. ბოლოს თქვა: თუმცა აქაურობა ახლა მიტოვებული ჩანს, მაგრამ წელინადის სხვადასხვა დროს აქ ათასობით ადამიანი იყრის თავს და ეზო ისეა გადავსებული, რომ ვერც დასაჯდომად და ვერც სამოძრაოდ ადგილს ვერ იპოვნი. მაშინ ზოგიერთი ზღუდეებზე აცოცებასც კი ცდილობს. ასეთ სადღე-სასწაულო დღეებში წირვა ძველი სავედრებლის შიგნით მიმდინარეობს. მრავალი ძალიან შორიდან, ცხრა მთას იქიდანაც კი მოდის, რომ სხვებთან ერთად ილოცის. გარეთ სავედრებელი კედლებზე მიმაგრებული პატარა სანთლებით არის გარშემორტყმული და მთელი ღამე ბრწყინავს.

ეს ადგილები ჯერ კიდევ მაშინ იყო მაცხოვრული (ქრისტიანული), როდესაც საფრანგეთი, გერმანია და ინგლისი წარმართობას მისდევდნენ. და აქ მოთხოვობილ მაცხოვრულ თქმულებებსაც აღმოსავლური სურნელება დაკურავთ.

თბილისის ჩრდილოეთით მდებარე ეს გრძელი ხეობა **სიძველეთმცოდნებისთვის** (არქეოლოგებისთვის) ნამდვილ სამოთხეს წარმოადგენს, რამეთუ აქაურობა ათასწლოვანი **შვენილობების** (კულტურების) ნაშთებით არის მოფენილი. მალა, კლდეებში, გამოკვეთილია ოთხუთხა გამოქვაბულები, დღეს ყველაზე დაშორებული ხანის სამარხები. აქაური მეცნიერები მთელი დრო მათი კვლევით არიან დაკავებული. სულ ახლახან აღმოჩნდა ზეთის ვეება ჭურჭელი, პირთამდე საგასე ერთი ადრინდელი მეფის ჯარის ხელფასად გასაცემი ოქროთი. მეფის უცრად დასხმიან თავს და იძულებული გამხდარა, რომ განძი ამ ადგილას დაემარხა. სიძველეთმცოდნები ყოველდღე პოულობენ ხელოვნების საგნებს, რომლებიც

საქართველოს ნამყობის ბნელ სიღრმეებში ჩამომავების საშუალებას იძლევიან, შევნილობის თვით წარმოუდგენელ საფეხურებამდე. მათ სიახლოვეს პომპეუსის ხიდის ბურჯები შედარებით ახალ განალაგებად (კონსტიტუქციებად) ჩანან, ხოლო დენსადგურის (ელექტროსადგურის) კაშხალი პირდაპირ სიახლედ აღიქმება.

კაპამ ოთხი შესანიშნაობის ერთ წელში მოქცევა დააპირა: კაშხლის, ლენინის ძეგლის, მე-5 ს-ის საყდრის და შუმერული სამარხის სწორეულთა მღვიმისა, მაგრამ გადალების ნება არ მისცეს. უმთავრესი ამათგან აღმოჩნდა კაშხალი, რისი გადალებაც არასასურველი შეიქნა.

ჩვენ კვლავ „ჯიპში“ ჩავსხედით და მძლოლმა ერთ-ერთ მახლობელ ხეობაში ზერების სანახავად წაგვიყვანა. გვსურდა ის ვაზი გვენახა, რომლისგანაც ქართული ღვინო ინურება. იქაც ყოველ გორაკზე ციხე-სიმაგრე იდგა. მაღლით მარჯვნივ თუ მარცხნივ პატარა გლეხური მეურნეობები ჩანდნენ. ფერდობებზე ვენახები იყო შეფენილი. ხილის წალკოტებიც გვჩვდებოდა: ფორთოხლის, ვაშლის ქლიავის და ბლისა. გზა იყო ვიწრო და უსწორ-მასწორო, ალაგ-ალაგ ღელებით გადაბანილი. ჩვენი მძლოლი აღტაცებისგან წეტარებდა. ასეთი გარემო მას უყვარდა. კისრიტებით მიჰქოდა ვიწრო შუკებში და თან ჩვენ გვაკვირდებოდა: გვეშინოდა თუ არა. რა თქმა უნდა გვეშინოდა. ორივე ხელით ვიყავით ჩაფრენილი სახელურებს, რომ სიჩქარეს „ჯიპიდან“ არ მოვესროლეთ. უცების შევარდა ღელეში, რომ წყალი ზემოდან გადაგველვარა და თავით ფეხებამდე დაგვასველა.

ბოლოს სახლების რიგთან გავჩერდით, შეი ზვარში. ერთ სახლთან ასი ადამიანი მაინც იდგა, საუკეთესოდ გამოწყობილი. მალე ოთხი მათგანი სახლში შევიდა, იქიდან კუბო გამოიტანა და, სხვებთან ერთად, მიცვალებული მთისკენ ზიგ-ზაგით მიმდან უკანასკნელ გზას გაუყენა. ვიდექით და მანამ გავჭურებდით უკან, სანამ თანდათან დაპატარავებულმა სამგლოვიარო მსვლელობამ სასაფლაომდე არ ააღწია.

კოლეგიას დაგლოგზე დამიტავითი მიზანობის შემდეგ

დილით ძალიან ადრე გავიღვიძეთ, ახალ გარემოში, სრულიად განსხვავებულ ბუნებაში. ჩვენ აღმოვჩნდით ცხელსარტყელიან მხარეში, სადაც ტყები პირდაპირ რკინიგზის ლიანდაგამდე იყვნენ შემოჭრილი და სადაც თბილისის და მისი გარეშემოს მშრალი აქროლისგან (ჰაერისგან) განსხვავებით ნოტიო აქროლი ვისუნთქეთ. ჩავუარეთ ყვავილებში და ფოთლებში ჩაფლულ პატარა სახლებს. ბორცვებზე აცოცებულ მოყვავილე ბუჩქებს, ირგვლივ გახარებულ ბანანის და ფორთოხლის ხეებს. ეს იყო განსაკუთრებულად ლამაზი და მდიდარი მინა. პატარა მდელოებზე სიმინდი ხარობდა. ისეთი მაღალი, როგორსაც კაზზაში ნახავ. ზოგან ორი ადამიანის სიმაღლესაც კი აღწევდა. მინდვრები ნესვით იყო სავსე. დილადრიან ფეხზე წამომდგარი ადამიანები თავიანთი აქროლოვანი (ჰაეროვანი) სახლების კარსებზე იდგნენ და ჩავლილ მატარებელს ათვალიერებდნენ. ქალებს ფერადოვანი სამოსი ეცვათ, ისევე, როგორც საერთოდ ცხელსარტყელების (ტროპიკების) მცხოვრებთ აცვიათ. თავზე წითელი, ლურჯი, ყვითელი თავსაფრები ეხურათ. ქვედაბოლოებს მბრნებინავი არშიები და სირმები უმკობდათ. გავიარეთ ლერწმის და გვიმრის ტყები და გლარჯის (თამბაქოს) მაღალი განაშენები (პლანტაციები). აქ სახლები ბოძებზე იდგნენ და პირველ სართულებს მაღალი კიბეები ჰქონდათ მიდგმული. სახლის ქვეშ ადრიან დილით უკვე ბავშვები და ძალები ცელქობდნენ.

გარშემოებას უმდიდრესი მცენარეული საფარი ფარავდა.

შემდეგ სურნე (ჩაის) განაშენებიც ვნახეთ, ალბათ მსოფლიოს ყველაზე ლამაზი ნარგავები. სურნეს დაბალი ბუჩქნარი ერთ მხარეს დიდ სივრცეზე იყო გამლილი, მეორე მხარეს კი გორაკის წვერამდე აღწევდა. დილადრიან ქალების ერთი ჯგუფი სურნეს სამყურა, თოთო ფოთოლს წყვეტდა და მათი თითები ისე ფრთხიალებდნენ, როგორც ტოტებს შორის ფრთხიალების პატარა ფრინველი.

მიკაზიურება გლეხურ სახლში

ორი პატარა გოგონა გამოვიდა სახლიდან წყლის დოქებით ხელში. მათ ხელპირი დაგვაბანინეს და შესამშრალებლად წითლით მოქარგული პირსახოცები მოგვაწოდეს. შემდეგ სახლში შეგვიყვანეს. ფართო ნინამოდან ერთ დიდ მოდგურში (ოთახში) შევედით. კედლები საკვირველი ფერების ქსოვილებით იყო მორთული. პურმარილის ხედმა კინაღამ ნაგვაქცია. დაახლოებით თოთხმეტი ნაბიჯის სიგრძის დგამი (მაგიდა) მთლიანად კერძებით იყო დახუნდლული და ჩვენ გარდა კიდევ ოცი კაცისთვის იყო გათვალისწინებული. მე ვფიქრობ, რომ ეს იყო ერთადერთი სადილი, რომელიც ჩვენ გვახსოვს, სადაც შემწვარი ვარიები დასაწყისში შემოგვთავაზეს დასაგემოვნებლად. თითოეულისთვის ზუსტად ნახევარ ვარია იყო განკუთვნილი. ამით დავიწყეთ და შემდეგ უკვე ცივ მოხარშულ დედალზე გადავედით, რომელსაც ზედ არაჩვეულებრივად შეკაზმული ასევე ცივი საწებლი ჰქონდა გადასხმული. ამას მოჰყვა ყველი, პამიდვრის სალათა და მჟავეულობა. და მერე უგემრიელესი ცხვრის ხორცი, სქელი საწებლით, შემდეგ კი შემწვარი სულგუნი. იქა-აქ ზვინებად ენყო ქართული ქვავის პურის ნაჭრები. სუფრის შუაგული ხილით - ყურძნით მსხლით და ვაშლით - იყო ჩაზნექილი. ყველაზე საშინელი კი ის იყო, რომ ყველაფერს გადასარევი გემო ჰქონდა. თვითული ეს სურნელი ჩვენთვის ახალი გახლდათ და ჩვენ ზედამდე დაგვასველარა და დაგვასველა.

ნარგვადგინეს რა ოცი სატუმრის ნინაშე, ნანას (სუფრას) მივუსხედით. აქ კი ჩვენ სირთულეები შეგვექმნა: თუ ჭამას შევწყვეტდით, მაშინვე გვთხოვდნენ, რომ ჭამა განგვეგრძო, ხოლო თუ დავაცარიელებდით, თეფშებს მაშინვე ახალი კერძებით გვივსებდნენ. იმავდროულად საკვე დოქებით იქაური ლვინოს გვთავაზობდნენ, მსუბუქ, სურნელოვან ლვინოს, რომელმაც ჩვენ, მართლაც რომ გადაგვარჩინა. რამდენიმე ჭიქის შესმის შემდეგ მასპინძელი წამოდგა.

მისი მეუღლე, ლამაზი ქალი შავი თვალებით და მიმზიდველი სახით, სამზარეულოდან გამოვიდა და გვერდში დაუდგა. მასპინძელმა ჯერ ჩვენი სადღეგრძელო შესვა, შემდეგ კი ამერიკის შეერთებული მხარეებისა. ამის შემდეგ მან თავისი საუკეთესო მეგობარი თამადად დაასახელა, რაც, როგორც გვითხრეს, ძველი ქართული ჩვეულება ყოფილა.

როდესაც ჩვენი სადღეგრძელო წარმოითქვა, ყველანი წამოდგნენ და ერთმანეთს ჭიქები მიუჭახუნეს. ამას მოჰყვა მეგობრობის საგანგებო სადღეგრძელო: რომელიც წყვილ-წყვილად მელავგადაჭდობილმა კაცებმა ბოლომდე შესვეს. ამ დროს დგინო ყველას მიაწოდეს: სამზარეულოდან გამოსულ ქალებსაც და გარედან შემოსულ, რკალად მდგარ მეზობლებსაც.

ქართველები, რაღაცით უელ-სელებსაც გვანან. ყოველ ათაციან ჯგუფში, სულ ცოტა, შვიდს მაინც კარგი ხმა აქვს. ჩვენს წვეულებაზეც აგუგუნდნენ შესანიშნავი, მრავალხმიანი სიმღერები: ძველებური საომარი თუ მთიელ მეცხვარეთა. ძალიან კარგი ხმები ჰქონდათ მოყვარულ მომღერლებს და მათი გუნდიც იმდენად კარგი იყო, რომ ხელობით გუნდს არ ჩამოუვარდებოდა. თანდათანობით აღტეინებამ იმატა. კაცებმა სკამები მოხელთეს, მუხლებს შორის უკულმა მოიქციეს და დასარტყამ საკრავებად გამოიყენეს. და დაინტყო ცეკვა, ქალები სამზარეულოდან ისევ გამოვიდნენ, კაცებმა ჰურ-მარილი მიატოვეს და გატაცებით აცეკვდნენ. თუმცა მთელ საცეკვაო თანხლებას მხოლოდ მამაკაცთა ხმები, სკამებისგან გამოცემული ბაგუნი და ტაში შეადგენდა, ეს იყო დიდებული საცეკვაო თანხლება. ცალცალკე ცეკვავდნენ ზუსტი, მოზომილი ნაბიჯებით ქალი და კაცი, წყვილად თუ ჯგუფურად, ისინი საქართველოს ეროვნულ ცეკვებს ასრულებდნენ. ეს ყოველი ჩვენ მაშინ ვნახეთ და განვიცადეთ, როდესაც გლეხურ სახლში დავყოვნდით დასანაყრებლად და ჭიქა ღვინის დასალევად.

ამ შიშის მოგვრელ საქართველოში ჩვენზე აღმტებული ხალხი აღმოვაჩინეთ. ქართველები

გვჯობნიდნენ ნადიმში (ქეიფში), სმაში, ცეკვაში, სიმღერაში. გამოირჩეოდნენ იტალიელების ბობოქარი მხიარულებით და ბურგუნდიელების დაუღლელობით. რასაც აკეთებდნენ, ყველაფერს ალლოიანად. ისინი სრულიად განსხვავდებოდნენ ჩვენი ნაცნობი რუსებისგან. იმასაც მივხვდით თუ რატომ იყვნენ სხვა საპჭოთა მხარეების მცხოვრებლები მათით ასე აღფრთოვანებული. ქართველთა უშრეტმა გამოსხივებამ მზიურ გარემოში განსაკუთრებული სასიცოცხლო საზრდო ჰპოვა. არავის და არაფერს არ ძალუს მათი სულიერი სიმტკიცის დათრგუნვა. ვის, რომელ დამპყრობელს, რომელ „ცარისტულ არმიას“, რომელ მტარვალს (დესპოტს) არ სურდა მათი თვითმყოფადობის მოსპობა, მაგრამ ვერავინ მასზე ნაჭდევის დარჩენაც კი ვერ შეძლო.

მიატიშება ოფიციალურ ცეკვებაზე თბილისში

ერთ საღამოს მასპინძლებმა საბაგირო გზით, ზედ კლდეებზე გადავლით, მთის წვერზე მდებარე დიდ სალხინოში წაგვიყვანეს, საიდანაც შესანიშნავი ხედი იმღებოდა. შორს, კავკასიონის შავი მწვერვალების მიღმა, დაბინდული ცა იქროსფრად ელავდა. ქვემოთ კი განათებული თბილისი პატიოსანი თვლების სამკაულივით ბრწყინავდა.

სალხინოში დიდ საზოგადოებას შეეყარა თავი. კოხტად განწყობილი, ყვავილებით მორთული, გრძელზე-გრძელი წანა დაახლოებით ოთხმოცი კაცისთვის იყო გათვლილი. აქ იყვნენ ლამაზი ქართველი მოცეკვავები და მომღერლები. აგრეთვე, მწერლობის და ხელოვნების სხვადასხვა დარგების წარმომადგენლები.

წვეულება დაინტყო ისე, როგორც ჩვეულებრივ ასეთი წვეულება იწყება – რამდენიმე ობმოკიდებული (ბანალური) სიტყვით, მაგრამ ქართული ბუნება, ქართული სული ამას ვერ ეგუება და ძალიან მალე მსგავსი სიტყვები და გამოსვლები შეწყდა. ობმოკიდებულობა ქართველებისთვის აუტანელი რამაა. ისინი თავს ძალას ვერაფრით ვერ დაატანენ, რომ ვინმეს წინაშე, თუნდაც მცირე

ხნით, ობმოკიდებულები წარმოჩნდნენ. და აჩქეფდა ნანაზე ღვინო. და აუღერდა სიმღერა: ეული თუ გუნდური და გაჩაღდა ცეკვა. კაპამ თავისი ცნობილი, არცთუ მოხდენილი, „კაზაკური“ იცეკვა და, ჩვენდა გასაკვირად, მისი ბოლომდე შესრულება შეძლო.

მაგონდება ერთი ქართველი ხელოვანი, რომელმაც ჭიქა ასწინია, გაიცინა და წარმოსთქვა: „ეშმაკაც წაულია პოლიტიკა!“ ისიც მაგონდება, რომ ქართულად ცეკვა ვცადე ერთ ლამაზ ქალთან, ვინც მოგვიანებით მსოფლიოს საუკეთესო მოცეკვავე ქართველი ქალი აღმოჩნდა. დასასრულ, მემახსოვს, როგორ მივიდა სამხედრო პირი ჩვენი წვეულების წევრთაგან შემდგარ ქუჩაში მომღერალ ჯგუფთან და როდესაც მათი მოლენის მიზეზი გაიგო, სიმღერას თვითონაც აჰყვა.

ენობრივი წინააღმდეგობები გადაიღახა, ეროვნული სხვადასხვაობა გაქრა და ერთმანეთისა უშუამავლოდ გვესმოდა.

საოცრებებით აღსასვეს საღამო გვქონდა და წვეულება, რომელსაც ჩვენ ცოტა არ იყოს აღამაცერად ვუცეკრდით, ამის დიდებული მიზეზი გამოდგა.

არსებობს ჰორიული (მაგიური) ადამიანებით დასახლებული გრძეული მხარე საქართველო, რომლის კვლავ ხილვა, რა წამსაც დატოვებ, მაშინვე ოცნებად გადაგექცევა. ქართველებს მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველზე მდიდარი და ლამაზი ქვეყანა აქვთ და შესაფერისადაც ცხოვრიბენ. ახლა უკვე კარგად ვიცით რატომ გვიმეორებდნენ რუსები კვლავ და კვლავ: „თუ თქვენ საქართველო არ გინახავთ, ესე იგი არაფერი არ გინახავთ“.

გერმანულიდან გადმოაქართულა და შესავალი წერილი დაურთო ენვერ ნიუარაძე

რედაქტორი: ენვერ ნიუარაძე დაკაბადონება: პაატა ქორქია უწყებები – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ათვილით (ცერიოდული) გამოცემა იბეჭდება აკადემიის სტამბაში
--